

Ανδρέας Δερβένης

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Ο.Π.Ι.ΔΗ.Χ. : (Ηχητικό ELAN_ANDERV_AUDIO1)

(Απομαγνητοφώνηση από Σταυρούλα Χριστουλάκη 13/12/2020)

Συνεντευκτές : Ελένη Ανυφαντάκη (ΕΑ), Γιώργος Κούκος (ΓΚ),

παρεμβαίνει ο Κώστας Ευθυμίου (ΚΕ)

Αφηγητής : Ανδρέας Δερβένης(ΑΔ)

Στο τέλος της συνέντευξης υπάρχει και η απομαγνητοφώνηση δύο VIDEO με θέματα «ΑΠΟΚΕΦΑΛΙΣΜΟΣ» & «ΕΡΩΤΑΣ»

Γίνεται συζήτηση μεταξύ των μελών της Ομάδας Προφορικής Ιστορίας και του κου Δερβένη, τον οποίον ενημερώνουν για το πλαίσιο της συνέντευξης και δοκιμάζονται οι λειτουργίες του μαγνητοφώνου και του βίντεο.

0:06:36 Ατομικά και οικογενειακά στοιχεία

(ΕΑ) Καλησπέρα, θα θέλατε να μας πείτε το όνομά σας, και πότε γεννηθήκατε και πού;

(ΑΔ) Λέγομαι Ανδρέας Δερβένης του Βασιλείου και της Γλυκερίας, γεννήθηκα το 1926 στην Αγία Βαρβάρα Κονίτσης

(ΕΑ) Στην Κόνιτσα!

Κόνιτσα! Αν την έχεις ακούσει!

(ΕΑ) Πως! Την έχω ακούσει πολύ καλά!

(ΑΔ) Ναι.

(ΓΚ) Ηπειρώτης, δηλαδή!

(ΑΔ) Βέβαια! Γνήσιος!

(ΓΚ) Γνήσιος. Νομός Ιωαννίνων.

(ΑΔ) Νομός Ιωαννίνων.

(ΓΚ) Λίγο πριν την Αλβανία!

(ΑΔ) Στα σύνορα της Αλβανίας.

(ΓΚ) Στα σύνορα!

(ΑΔ) Το τελευταίο χωριό. Από κει οι Αλβανοί έρχονται με τα πόδια και δουλεύουνε σε σας και φεύγουν το βράδυ. Ναι.

(ΕΑ) Όπου;

(ΑΔ) Το χωριό παλαιά ήτανε φτωχό βέβαια, αλλά τώρα έχει εγκαταλειφθεί. Μόνο το καλοκαίρι πάμε. Ναι. Μια γυναίκα μένει τον υπόλοιπο χρόνο κι έχει ένα ζευγάρι Αλβανούς που την προσέχουνε.

(ΕΑ) Και όταν σας γεννηθήκατε σας; Το χωριό ήτανε πιο ζωντανό, φαντάζομαι.

(ΑΔ) Βέβαια, είχε πολύ κόσμο. Σας οικογένειες, πολλά παιδιά, ναι.

(ΕΑ) Η δική σας οικογένεια πόσα παιδιά είχε;

(ΑΔ) Η δική μας οικογένεια, η μάνα μου πέθανε, εμένα. Έκανε τέσσερα παιδιά με μένα και μετά πέθανε.

(ΕΑ) Είστε ο μικρότερος, δηλαδή;

(ΑΔ) Εγώ ήμουν το «σουκάρι»⁽¹⁾ που λέγανε στο χωριό.

(ΕΑ) Της περιοχής.

(ΑΔ) Ναι. Και μετά ο πατέρας μου ξαναπαντρεύτηκε. Και πήγε κι έκανε άλλα τρία παιδιά με τη δεύτερη γυναίκα. Ε, εμείς γεννηθήκαμε, γεννήθηκα εγώ τώρα, μεγάλωσα, όσο ζούσε η μάνα μου μεγάλωσα πολύ βασιλικά, για το χωριό!

0:08:41 Ο πατέρας δεν δούλευε, η μητέρα ήτανε μοδίστρα

(ΕΑ) Ο μπαμπάς τι δουλειά έκανε;

(ΑΔ) Τίποτα! Είχε πάει στην Αμερική, γύρισε, ναι! Είχαμε χωράφια, ο πατέρας μου, πολλά... Αλλά ο πατέρας μου δεν δούλευε. Κυνηγούσε και το 'παιζε...

(ΑΔ) Γιατί δούλευε η μάνα μου. Ήταν μοδίστρα.

(ΕΑ) Μάλιστα.

(ΑΔ) Κι όταν λέμε «μοδίστρα» σ' εκείνα τα χωριά, ήτανε τέσσερα, πέντε χωριά ερχόσανε όλα στη μάνα μου και ράβανε. Και όταν δεν είχαν να πληρώσουν και πήγαιναν και τα πλήρωναν με μεροκάματα. Ναι. Κι ο πατέρας μου, θυμάμαι τώρα εγώ, πήγαινε το πρωί για κυνήγι και κατέβαινε όταν τελείωνε το κυνήγι στον κάμπο, που ήτανε οι γυναίκες, δουλεύανε, και έτρωγε και μετά κοιμότανε! Ναι.

10:9:27 Η μητέρα αρρώστησε και πέθανε. Δεν άντεχε την μητριά. Μετά τα 12 έφυγε και πήγε στην Αθήνα

(ΕΑ) Οπότε σας ζούσε η μητέρα, δηλαδή, με τη δουλειά της!

(ΑΔ) Ναι. Ζούσε και αρρώστησε βαριά η.. η μάνα μου, από τα νεφρά της. Κι ήτανε η μόνη που πήγε στην Αθήνα. Κι ακόμα διερωτάμαι πού βρήκε τα λεφτά. Ή πρέπει να είχε η μάνα μου λεφτά για να πάει τότε, δεν πηγαίνανε ούτε στην Κόνιτσα. Με τα πόδια, δεν υπήρχε αυτοκίνητο. Την πήγε στην Αθήνα, είδαν ότι δεν γίνεται καλά και την πήρε και την έφερε στο χωριό.

(ΕΑ) Ο πατέρας!

(ΑΔ) Ο πατέρας, βέβαια. Και απ' την Κόνιτσα και στο χωριό την έφεραν «στα ξύλα» που λέγαμε εμείς. Ναι. Βάζανε μια κουβέρτα... Οι άντρες φύγανε απ' το χωριό, άντρες, κι εγώ θυμάμαι που ήμουν μέσα στο σπίτι, στην κρεβάτα, κι ήταν ο

τοίχος, κι έβλεπα την μάνα μου που την είχανε και τα κεφάλια των αντρών. Και τη φέραν μεσ' το σπίτι.

(ΕΑ) Τι ηλικία είχατε τότε;

(ΑΔ) Εγώ εφτά χρονών, εφτάμισι. Ναι. Τα θυμάμαι αυτά πολύ καλά, ας πούμε. Ε, την φέραν μέσα, την πήγανε στον οντά, που λέμε εμείς, στο καλό δωμάτιο, τη μάνα μου... Ε, το πρώτο που ζήτησε η μάνα μου ήτανε να ζητήσει εμένανε. Ναι. Να με πάνε εκεί. Ε, με φίλησε, μ' αγκάλιασε, έβαλε τα κλάματα... Εγώ, χωρίς να περιαυτολογώ, ήμουνα γνωστός σ' όλη την επαρχία που ήμουνα «σουκάρι»⁽¹⁾ της Γλύκως. Με είχε στα όπα-όπα! Ναι. Έβγαζε την πίτα και την έβαζε εκεί στο «μπάσι»⁽²⁾ που λέγαμε, όλα τα παιδιά πηγαίναμε καιτσιμπάγαμε φύλλα απ' την πίτα. Ερχόταν με τον πλάστη, τα χτύπαγε, εμένα δεν με χτύπαγε. [Γελάει] Της λέγανε «Τον Αντρέα;» «Αφήστε τον Αντρέα» έλεγε. Μικρός εγώ, βέβαια, αλλά ήμουνα ο αγαπημένος της.

(ΕΑ) Η Γλύκω, η Γλυκερία δηλαδή.

(ΑΔ) Η Γλύκω ναι, ναι. Ναι. Και πέρασα καλά μέχρι τα εφτάμισι. Μετά αρχίσαν οι περιπέτειες, βέβαια. Ε, άμα χάνεις τη μάνα σου... δεν έχεις πια αυτά που είχες με τη μάνα σου! Ναι. Ε, στο σχολείο, μόλις στα δώδεκα χρόνια τελείωσα το σχολείο, έφυγα, κατευθείαν μετά.

(ΕΑ) Γιατί;

(ΑΔ) Ε, γιατί το κλίμα δεν άντεχε πια, η μητριά όταν είναι, πάντοτε οι μητριές πολύ σπάνια να θέλουνε τα παιδιά απ' την άλλη γυναίκα. Η αδερφή μου έκασε εκεί. Ναι. Και τ' άλλα δυο αδέρφια φύγανε στην Αθήνα, ήρθανε.

(ΕΑ) Αλλά αυτά ήτανε μεγαλύτερα όμως.

(ΑΔ) Βέβαια αυτά ήταν μεγαλύτερα. Ναι. Είχε πάει και φαντάρος, είχανε πάει... Ναι. Και μετά στα δώδεκα έφυγα κι εγώ, κι ήρθα στην Αθήνα.

(ΕΑ) Σκαστός; Σκαστός φύγατε ή...

(ΑΔ) Όχι!

(ΕΑ) Ζητήσατε και φύγατε;

(ΑΔ) Ναι, δεν ζήτησα...

(ΕΑ) Γι' αυτό, προσπαθώ να καταλάβω! Ένα παιδάκι δώδεκα χρόνων πώς φεύγει;

(ΑΔ) Έτσι φεύγαμε εκεί, τότε! Ε!

(ΕΑ) Απ' τα σύνορα, πάνω, να 'ρθετε στην πόλη...

(ΑΔ) Τότε έτσι φεύγαν τα παιδιά! Δώδεκα, δεκατέσσερα χρονών, πολύ λίγα καθόσαντε και δουλεύανε στο σπίτι τους, στα χωράφια, ξέρω γω. Τα περισσότερα θέλαν να φεύγουν μετά γιατί βλέπανε που ερχόσαντε απ' την Αθήνα εδώ τα άλλα

παιδιά με τα κοστούμια τους, με τα σκαρπίνια τους, ναι! Και όλοι θέλανε να ταξιδέψουνε.

(ΕΑ) Είμαστε τώρα δηλαδή στο χίλια εννιακόσια τριάντα έξι;

(ΚΕ) '38. Δώδεκα χρονών '38, '39.

0:13:27 Στην Πάτρα δούλεψε σε ανθπωλείο και σε φαναρτζίδικο και μάθαινε υδραυλικός. Έφυγε για την Αθήνα

(ΑΔ) Το '38! Το '38 ήρθα στην Αθήνα, εγώ! Πήγα πρώτα απ' την Πάτρα. Γιατί έφυγα μαζί με τον αδερφό της μητριάς μου. Δώσαμε πάλι, αυτός κοντά, αυτός δούλευε στην Πάτρα. Σ' ένα ανθοπωλείο, τέλος πάντων, και με πήρε και μένα. Και 'κει μ' έβαλε σ' ένα φαναρτζίδικο και μάθαινα υδραυλικός εγώ, αλλά δεν πέρναγα καλά, ας το πούμε, μ' έβαζε στο σπίτι, στο πλυντήριο που είχαν και κοιμόμουνα, ναι. Σαββατοκύριακα που ήθελα να παίξω και 'γω με τ' άλλα παιδιά με 'βαζε και μάζευα τα φύλλα... στον κήπο, καταλάβατε; Και έγραψα στον αδελφό μου που ήταν εδώ στην Αθήνα, ο μεγάλος, κι είχε έναν γνωστόν κουρέα ο αδερφός μου, του 'στειλε γράμμα εκεί, ε, και του 'στειλε και λεφτά και μου τα 'δωσε και μετά δουλεύαμε μια Κυριακή με το γιο του αφεντικού σ' ένα σπίτι, ας πούμε, και μ' έστειλε να πάρω κάτι εργαλεία απ' το μαγαζί και 'γω αντί για το μαγαζί πήγα στο Σταθμό. Ναι.

(ΚΕ) Πήγες στην Αθήνα! [Γέλιο]

(ΑΔ) Ναι. Μπήκα στο οτομοτρίς...

(ΚΕ) Απ' το χωριό στην Πάτρα πώς πήγες; Με λεωφορείο, με καράβι, με τι;

(ΑΔ) Με καράβι, θυμάμαι που πήγα, ναι, κι ήταν κόσμος μέσα με κότες, με...

(ΓΚ) Από Άρτα ή από Ηγουμενίτσα;

(ΑΔ) Από Πρέβεζα.

(ΚΕ) Από Πρέβεζα!

(ΑΔ) Από Πρέβεζα.

(ΓΚ) Με καράβι.

(ΑΔ) Ναι. Πήγαμε στην Πάτρα, εκεί έκατσα κάμποσο, ούτε χρόνο, βέβαια, δούλευα και μετά μού 'στειλαν λεφτά, πάω εγώ στο Σταθμό, πάω στο οτομοτρίς, πιτσιρίκος τώρα. Θυμάμαι ότι στο ταμείο για να βγάλω το εισιτήριο... [Γελάει] ... έκανε έτσι αυτός για να με δει... Μου 'βγαλε το εισιτήριο, πάω μέσα στο οτομοτρίς, και στο οτομοτρίς τώρα, φοβόμουνα η με δούνε. Ναι. Ναι. Και καθόμουνα στο κάθισμα κάτω. Ναι.

(ΕΑ) Εδώ ήσασταν όντος «σκαστός» δηλαδή!

0:5:43 Δουλειά στο θείο του που είχε το λουκουματζίδικο «Αιγαίο», Μάθαινε και ρολογάς, Κοιμότανε με πέντε , έξι παιδιά σε ένα μικρό ξύλινο δωμάτιο

(ΑΔ) Ναι, εκεί ήμουνα «σκαστός» πια! Ναι! Καθόμουν κάτω, κάθισε κι ένας κύριος δίπλα στο κάθισμα, ε, με κοίταζε εμένα δεν... Όταν ξεκίνησε το τρένο πια και τη

γρήγορη ταχύτητα, σηκώθηκα εγώ και κάθισα αυτό. Μου λέει «Γιατί καθόσουν κάτω;» [Γελάει] Ε, του είπα μετά την ιστορία γιατί καθόμουνα, ήρθα στην Πάτρα... στην Αθήνα, στο σταθμό που κατέβηκα πήρα ένα ταξί, δούλευε στο... Πανεπιστημίου και Χαριλάου Τρικούπη που είναι το λουκουματζίδικο, το «Αιγαίο», είναι ακόμα εκεί. Πήρα ένα ταξί, ήξερα τη διεύθυνση, Πανεπιστημίου 46, με πήγε εκεί, ε, μ' έβαλε σ' ένα ρολογάδικο και δούλευα, να μάθω και την τέχνη και στην Κατοχή ήρθε ο πόλεμος μετά... Ναι.

(ΕΑ) Πού μένατε όσο δουλεύατε εκεί;

(ΑΔ) Στο Ιντεάλ έχει, το Ιντεάλ που είναι το σινεμά, δεξιά έχει μια στοά. Είναι όλο τσαγκαράδικα ήταν τότε, ραφτάδικα, και 'κει ήταν ένα δωμάτιο όσο είναι αυτό, ξύλινο, κι είχαμε ένα κρεβάτι και κοιμόμαστε πέντε-έξι παιδιά.

(ΕΑ) Τα οποία δουλεύανε...

(ΑΔ) Δουλεύανε...

(ΕΑ) ...στο ρολογά, όλοι μαζί;

(ΑΔ) Όχι! Δουλεύανε αλλού!

(ΕΑ) Αλλού!

(ΑΔ) Ο καθένας αλλού.

(ΕΑ) Αλλά πληρώνατε.

(ΑΔ) Στο αυτό... δεν πληρώναμε τίποτα .

(ΕΑ) Για το κρεβάτι.

(ΑΔ) Όχι! Εκεί κοιμόμαστε. Ήταν του θείου μας. Το λουκουματζίδικο το είχε ο θείος μου.

(ΕΑ) Μάλιστα, κατάλαβα.

(ΑΔ) Ναι. Κι έτσι ...

(ΓΚ) Είναι ακόμα το λουκουματζίδικο.

(ΑΔ) Ε;

(ΓΚ) Είναι ακόμα το λουκουματζίδικο.

0:17:25 Για το Κυριακάτικο φαγητό στο θείο του, πλήρωνε το κάθε παιδί ένα τάλληρο.

(ΑΔ) Είναι ακόμα! Ήτανε συνεταίρος αυτός που το 'χει. Τώρα τα παιδιά του, **του** συνεταίρου... Ναι. Και κοιμόμαστε εκεί, το πρωί τρώγαμε και το τσάι στο θείο και πηγαίναμε στη δουλειά. Τις Κυριακές μας έφτιαχνε στο φούρνο κρέας με κριθαράκι, με μακαρόνια, ο θείος... Το πληρώναμε, βέβαια. Του δίναμε ένα τάλληρο το κάθε παιδί.

(ΕΑ) Αλλά δεν ζούσατε με το θείο σε..., ας το πούμε, οικογενειακό περιβάλλον.

(ΑΔ) Δεν υπήρχε τότε οικογένεια. Ο καθένας ήτανε..., κι ο θεός εκεί στη Χαριλάου Τρικούπη, μέσα.

(ΕΑ) Δεν είχε οικογένεια ο θεός.

(ΑΔ) Όχι! Είχε ένα δωμάτιο κι εκεί έμενε. Και μετά ήρθε η γυναίκα του, την έφερε την γυναίκα του, έμενε εκεί κι η γυναίκα του, ένα δωμάτιο ήτανε μέσα όλο παλιά που αγόραζαν απ' το Μοναστηράκι, διάφορα, δεν είχες πού να πατήσεις. Ναι. Και μετά που... ήρθε και το παιδί, τα παιδιά του, νοίκιασε σπίτι. Ναι. Και μετά 'κονόμαγε τότε με το λουκουματζίδικο, ναι.

(ΕΑ) Αλλά εσείς δουλεύατε σε ρολογάδικο, είπατε.

(ΑΔ) Ναι.

(ΕΑ) Πόσες ώρες και πού ήταν αυτό;

(ΑΔ) Ήταν δίπλα το ρολογάδικο.

(ΕΑ) Ήταν εκεί.

(ΑΔ) Χριστούλης λεγότανε. Κι είναι ακόμα. Το 'χουνε οι εγγονές του. Ναι, είχα πάει.

(ΕΑ) Και πόσες ώρες δουλεύατε;

(ΑΔ) Τις ώρες ήταν κανονικά. Οχτώ ώρες. Δεν υπήρχε να κάτσουμε κάτι παραπάνω. Κλείναν τα μαγαζιά μετά.

(ΕΑ) Ναι.

(ΑΔ) Ναι.

(ΓΚ) Στο ρολογάδικο μάθατε τέχνη ή κάνατε δουλειές άλλες;

(ΑΔ) Όχι, μάθαινα, έκανα και θελήματα έξω.

(ΓΚ) Ναι.

(ΑΔ) Αυτός έδινε και ρολόγια στους δημοσίους υπαλλήλους έξω, με δόσεις.

(ΓΚ) Μάθατε δηλαδή να επισκευάζετε ρολόγια.

(ΑΔ) Ναι, καθόμουν, ήτανε μια γυναίκα, η οποία ήτανε Αρμένισα η κοπέλα αυτή. Ναι, και μ' ήθελε εκεί κοντά της. Αλλά μ' έστελνε κι έξω να εισπράττω απ' τις Τράπεζες, αυτό, οτιδήποτε θελήματα, πήγαινα και στα θελήματα αυτά. Ε, και ήταν πολύ καλός αυτός, είχε και τη γυναίκα του, αρρώστησα μια δόση, κι η γυναίκα του με πήρε στο σπίτι της. Έμενε στο... στον Κόσμο, στον Νέο Κόσμο. Ναι. Και κάθισα εκεί περίπου, άρρωστος με γρίπη, δέκα πέντε μέρες, ναι. Ήταν απ' αυτές τις γυναίκες, τις σπιτικές. Ναι, αυτή. Ο άντρας της ήταν διαφορετικός, ας πούμε... Αυτή ήτανε πολύ καλή γυναίκα.

(ΕΑ) Αρμένισα.

(ΑΔ) Όχι αυτή! Η Αρμένισα ήταν ...

(ΕΑ) Ήταν αυτή που δούλευε εκεί!

(ΑΔ) Ναι

(ΕΑ) Δεν σας έλειψε η οικογένεια; Αυτό! Το σπιτικό, που λέτε και σεις.

(ΑΔ) Να έχουμε οικογένεια λείπει...

(ΕΑ) Όχι, όχι, εννοώ, είστε πάντα παιδάκι, έτσι; Μην το ξεχνάμε αυτό.

(ΑΔ) Ε, ναι!

(ΕΑ) Δεν σας έλειψε η σπιτική ατμόσφαιρα, το σπιτικό περιβάλλον,

0:20:32 Αγόραζαν μεταχειρισμένα ρούχα, παπούτσια για οικονομία. Ο μισθός δεν έφτανε

(ΑΔ) Μα σου είπα τι μπορείς να κάνεις; Όλα τα παιδιά τώρα, τότε, ήτανε αλλιώς ή ζωή. Πηγαίναμε στο Μοναστηράκι, παιδιά εμείς τώρα, κι αγοράζαμε το παντελόνι, το παπούτσι μας, όλα μεταχειρισμένα για ... οικονομία, ας πούμε. Ναι. Και μετά τ' αφεντικό πήγε σε μια ταβέρνα εκεί Σοφοκλέους και πήγαινα εγώ κι έτρωγα. Για να τρώω, γιατί δεν έτρωγα κανονικά, ας πούμε, κι απ' το μισθό μου πλήρωνε. Πολλές φορές έφθανε, πολλές φορές δεν έφτανε ο μισθός. Ένα εικοσάρικο την ημέρα ήταν ο μισθός, το μεροκάματό μου. Ναι.

(ΕΑ) Όταν λέτε «πολλές φορές δεν έφτανε»...

(ΑΔ) Πριν με βάλει εκεί να τρώω, έτρωγα έξω. Πήγαινα έπαιρνα...

(ΕΑ) Οπότε τρώγατε απ' το μισθό ...

(ΑΔ) ...απ' του Καρούσου το φούρνο που ήτανε Χαριλάου Τρικούπη ψωμί και λίγο τυρί, κάτι... Πολλές φορές έπαιρνα ένα πενηνταράκι, ένα φράγκο άσπρο ψωμί κι άλλο ένα φράγκο μαύρο, κι έτρωγα μαύρο με άσπρο. Ναι. Γιατί το άσπρο το θεωρούσαμε... [Γελάει

(ΚΕ) Πιο πολυτελείας!

(ΕΑ) Καλύτερο!

(ΑΔ) Ναι, ήτανε και πιο νόστιμο, διαφορετικό απ' το μαύρο. Ναι. Όλα τα παιδιά που, κι απ' το χωριό μου ήτανε, ερχόσανε όλα τα παιδιά, όλα, έτσι περνάγαμε. Ναι.

0:20:32 Τα άλλα παιδιά στο δωμάτιο ήταν από το ίδιο χωριό. Δεν έμενε με τ' αδέρφια του.

(ΕΑ) Τα άλλα παιδιά στο δωμάτιο ήτανε απ' το ίδιο χωριό ή...

(ΑΔ) Απ' το ίδιο χωριό!

(ΕΑ) Απ' το ίδιο χωριό.

(ΑΔ) Ναι. Και δουλεύανε. Άλλα σε υδραυλικούς κοντά, άλλα, οπουδήποτε ο καθένας εύρισκε δουλειά.

(ΓΚ) Τα αδέρφια σου πού δουλεύανε; Δεν έμενες με τ' αδέρφια σου;

(ΑΔ) Όχι! Δεν μέναν μαζί τα αδέρφια. Δηλαδή...

(ΚΕ) Ο αδερφός που ήταν στην Αθήνα...

0:22:18 Ο αδελφός του δούλευε πρωί βράδυ για να βγάλει λεφτά να στείλει στο χωριό. Πέθανε φυματικός

(ΑΔ) Ο αδερφός μέναν στο Μεταξουργείο, αυτοί. Δούλευε και στους λουκουμάδες...

(ΚΕ) Α! Δούλευε κι ο αδερφός σου στους λουκουμάδες!

(ΓΚ) Α! Δούλευε και στους λουκουμάδες.

(ΑΔ) Ναι. Μετά έφυγε από 'δω, πήγε Αγίου Κωνσταντίνου, στους λουκουμάδες...

(ΓΚ) Είχε κι εκεί λουκουμάδες και στην Αγίου Κωνσταντίνου, ναι!

(ΑΔ) Ναι. Και ο άλλος ο αδελφός πέθανε! Ο μικρότερος απ' τον μεγαλύτερο.

(ΕΑ) Πώς πέθανε;

(ΑΔ) Δούλευε εδώ, έγινε φυματικός. Τα ίδια πέρναγε κι αυτός. Δούλευε και το πρωί και το βράδυ σε καφενεία σερβιτόρος για να βγάλει λεφτά, να... Τότε ήταν και η... το συνήθειο να στέλνει το παιδί λεφτά στο χωριό.

(ΕΑ) Πίσω, ναι!

(ΑΔ) Ναι, βέβαια! Όποια παιδιά στέλναν λεφτά ήταν «τα καλά παιδιά»! Στο χωριό, για το χωριό. Κατάλαβες;

(ΓΚ) Εσύ ποιους είχες στο χωριό; Εκτός απ' τον πατέρα σου ποιον άλλον είχες στο χωριό;

0:20:32 Μνήμες από την κήρυξη του πολέμου. Δουλειά σε ταβέρνα στη Βάρκιζα. Πολύ κούραση

(ΑΔ) Την αδερφή είχα...., κατάλαβες; Άλλη μια αδερφή που πέθανε στο χωριό... Εγώ, καλά εγώ δεν πρόλαβα να στείλω, ναι. Κάτι λίγα λεφτά, γιατί δεν περισσεύανε. Αλλά ήμουν και μικρός, δεν έπαιρνα μεροκάματο... Ε, και κηρύσσεται ο πόλεμος, οι σειρήνες και το κακό, βγήκαμε έξω στους δρόμους, εκεί ο κόσμος... Αυτά τα θυμάμαι πολύ καλά. Στα τρόλεϊ, στα τραμ, ανεβαίναμε στις πόρτες, δεν πληρώναμε εισιτήριο, όλα τα τραμ κουβαλούσαν τον κόσμο, ναι, χωρίς εισιτήριο... Ναι, τ' αεροπλάνα που πετάγανε εκεί, που βομβαρδίσανε τον Πειραιά κι αυτά, την Αθήνα δεν την βομβαρδίζανε. Ε, μετά το αφεντικό το παίρνουν φαντάρο. Που δούλευα.

(ΓΚ) Τα ρολόγια.

(ΑΔ) Τα ρολόγια.

(ΕΑ) Για την Αλβανία, εννοείτε, δεν έχει ...

(ΑΔ) Ναι, ναι. Ε, από κει και πέρα ...

(ΓΚ) Το 'κλεισε το μαγαζί ή έμεινε η Αρμένισα;

(ΑΔ) Το 'κλεισε. Το 'κλεισε το μαγαζί. Δεν ήτανε... ποιος να το βαστήξει; Κι η γυναίκα του, είπαμε, ήταν απ' αυτές τις σπιτικές, δεν έπαιρνε μέρος στη δουλειά. Το 'κλεισε, έφυγα κι εγώ απ' το μαγαζί. Πήγα στη Βάρκιζα μετά, ήταν ένας ξάδερφός

μου, δούλευε σε μια ταβέρνα σερβιτόρος... , μου λέει «Έλα και θέλουμε σερβιτόρους!» Πήγα στη Βάρκιζα, δούλεψα καμιά βδομάδα, τη δεύτερη έφυγα. Αυτός ήτανε απ' τους τσιγκούνηδες. Μάζευε τις σαλάτες, μας έβαζε τις φέτες ό,τι μένανε, να φάμε. Εγώ δεν έτρωγα ντομάτες και τις σαλάτες, τέτοια κι όλο ψωμί ξερό έτρωγα. [Γελάει] Λοιπόν..., απ' έξω είχε την παραλία που έπρεπε να..., τ' απόγευμα να την ποτίζουμε, να στρώσουμε τα τραπέζια, να 'ρθει ο κόσμος. Άμμος τώρα. Έριχνες νερό, ώσπου να πάω να φέρεις άλλο, στέγνωσε το νερό! [Γελάει] Αυτή τη δουλειά κάναμε τ' απόγευμα. Πολύ κούραση! Αυτός είχε δυο κορίτσια και τα είχε μέσα, στη λάντζα. Σε αθλία κατάσταση και τα κορίτσια του!

(ΕΑ) Κατάλαβα. Αυτά όλα γινόντουσαν ενώ είχε κηρυχθεί ο πόλεμος, ενώ έχει...

(ΑΔ) Έχει κηρυχθεί ο πόλεμος! Ναι! Ναι! Και λέω στον ξάδερφό μου «Εγώ φεύγω!» του λέω. Λέει «Κάτσε...!» Έκλαιγε αυτός. Μου λέει «Κάτσε εδώ!» «Δεν μπορώ!» του λέω, «Δεν μπορώ, ούτε μαζί να φάμε, ούτε τίποτα!» Μ' έστειλε για ψωμί στο φούρνο, στο λεωφορείο εγώ...

(ΕΑ) Πάλι τα ίδια!

[ΕΚ] Πάλι τα ίδια!

(ΑΔ) Κοιτάχτε, όταν είσαι μικρός έχεις την αυτοσυντήρηση. Μαθαίνεις..., ναι. Εγώ τώρα παρομοιάζω τα γυφτάκια, είδες είναι πέντε χρονών και κοιτάζουν πώς να ζήσουν, πώς να ζητιανέψουν... Είναι αυτοσυντήρηση. Έτσι κι εμείς τότε, δεν είχαμε τη μάνα μας, κάποιος να μας... και έπρεπε μόνοι μας να συντηρηθούμε. Κι έπρεπε να φύγω. Αφού έβλεπα αυτό... έβγαζες πρωτοβουλία μόνος σου. Έφυγα, ήρθα στην Αθήνα. Τώρα στην Αθήνα έπαχνα για δουλειά, λέω θα πάω στο χωριό. Ναι. Φεύγω...

(ΕΑ) Ενώ γίνεται ...

(ΑΔ) Πόλεμος!

(ΕΑ) ...ο πόλεμος...

(ΑΔ) Ναι!

(ΚΕ) Στην Αλβανία ακόμα!

(ΕΑ) Στην Αλβανία!

(ΑΔ) Ναι, όχι, είχαν έρθει, φτάσανε! Στο χωριό μας μπήκαν οι Ιταλοί! Και μετά...

(ΕΑ) Είχε αρχίσει η υποχώρηση, δηλαδή.

(ΑΔ) ... ήρθανε μέχρι το Καλπάκι.

(ΓΚ) Πρώτα μπήκανε...

(ΑΕ) Πρώτα μπήκανε και μετά φύγανε!

0:26:50 Η επιστροφή στο χωριό με φορτηγά. Ο πατέρας του είπε «Πρέπει να φύγεις!» Δεν μπορούσε να ταΐσει ένα ακόμα άτομο.

(ΑΔ) Ναι, και μετά οπισθοχωρήσανε. Λοιπόν... Αλλά και συγκοινωνίες και τέτοια δεν υπήρχανε κάτι. Με φορητά μπαίναμε, καβαλάγαμε τα παιδιά, παιδί εγώ τώρα, ναι, μας έβαζαν τα φορητά, άντε, απ' την μια πόλη στην άλλη, ναι, φτάσαμε στο χωριό... Τώρα 'κει στο χωριό δεν βρήκα και την κατάσταση όπως περίμενα, ε, δεν το θέλανε, η μάνα μας, ας πούμε τότε, η μητριά, ναι... Ο πατέρας μου ήταν πολύ καλός. Δεν είχα φάει σκαμπίλι απ' τον πατέρα μου! Ποτέ! Ε, κάθισα καμια εικοσαριά μέρες, μου λέει ο πατέρας μου «Πρέπει να φύγεις!», ναι. Και έπρεπε να μου δώσει λεφτά. Λεφτά δεν είχε, είχε ένα χιλιάρικο, σκισμένο, κομμένο. Μου λέει «Δεν έχω λεφτά, πάρε αυτό το χιλιάρικο, αν μπορέσεις και το περάσεις!»

(ΕΑ) Έπρεπε να φύγετε γιατί, αυτό που λένε δεν μπορούσε να ταιίσει ένα επιπλέον στόμα ή γιατί η μητριά...

(ΚΕ) Δεν τον ήθελε η μητριά.

(ΑΔ) Καλαμπόκι υπήρχε, ο πατέρας μου πούλαγε κιόλας καλαμπόκι, είχε χωράφια πολλά. Ναι. Αλλά ήταν το θέμα, είπαμε, της μητριάς. Είχε δική της παιδιά, τώρα...

(ΕΑ) Είχε κάνει...

0:28:14 Πήγε στην Ηγουμενίτσα, χωριό στα Καλάβρυτα που ζούσε ο πατέρας της μητριά του

Ναι. Τώρα υπάρχει αυτή η νοοτροπία, να μην καθίσουν τ' άλλα παιδιά. Ναι. Ε! Μη βλέπεις τώρα τούτη την κατάσταση με τότε! Ναι. Λοιπόν, εντάξει και 'γω δεν είχα και παπούτσια. Σκαρπίνια, εκεί στο χωριό τα χάλασα, που 'χα, και θυμάμαι μου 'δωσε της αδερφής μου τα παπούτσια. Και φόρεσα κι έφυγα. Λοιπόν, ήταν ο πατέρας της μητριάς μου στα Καλάβρυτα. Σ' ένα χωριό έξω απ' τα Καλάβρυτα.

(ΕΑ) Άντε πάλι κάτω, λοιπόν.

(ΑΔ) Που δούλευε, χτίστης, μάστορας ήτανε. Μου λέει «Πήγαινε εκεί...» μου λέει «... έχει δουλειά αυτός, χωριό είναι, θα έχει φαγητό, να τη βγάλεις!» Πράγματι, σηκώθηκα τώρα πήγα... Στο δρόμο τώρα εγώ πήγαινα στον έναν, έδινα το χιλιάρικο, έτρωγα, έδινα το χιλιάρικο, το βλέπανε. «Δεν έχω άλλα!» [Γελάει] Με διώχνανε! Τι να κάνουνε! [Γελάει] Από 'δω, από 'κει, σε κάποιον το πέρασα. Ναι. Το πέρασα! Μου δωσε και τα ρέστα... [Γελάει] Εντάξει εγώ! Πήγα στα Καλάβρυτα, πήγα στο χωριό με τα πόδια μετά. Στα Καλάβρυτα πήγα με το τρένο, ήτανε το τρένο τότε. Ναι. Από 'κει πάω στο χωριό, ρώτησα πού είναι, ήτανε γύρω στη μιάμιση ώρα με τα πόδια.

(ΕΑ) Πώς το λένε το χωριό;

(ΑΔ) Ηγουμενίτσα. [Γάβγισμα σκύλου]

(ΕΑ) Στα Καλάβρυτα;

(ΑΔ) Στα Καλάβρυτα. Έξω απ' τα Καλάβρυτα, ναι. Λοιπόν... [Γάβγισμα σκύλου] Πάω εκεί, ρωτάω το χωριό το όνομα του παππού μου, ας το πούμε, [Γάβγισμα σκύλου] μου 'πανε. Χωριό ήτανε τον ξέρανε τώρα, γιατί είχε χρόνια τώρα εκεί αυτός. [Γάβγισμα σκύλου] Ε, πάω τον βρίσκω, έφτιαχνε μια μάντρα σε ένα σπίτι...

[Γάβγισμα σκύλου]... κάθισα εκεί, του είπα, ξέρω 'γω, [γάβγισμα σκύλου] δεν με καλογνώριζε κιόλας αυτός, ναι, [γάβγισμα σκύλου] τον βόηθαγα, του κουβάλαγα εκεί πέτρες και λάσπη, [γάβγισμα σκύλου] ήρθε η ώρα να φάμε το μεσημέρι, η νοικοκυρά εκεί, πολύ καλή! Είχε φασολάδα. Και ψωμί. Δυο πιάτα φασολάδα, εγώ! [Γελάει] [γάβγισμα σκύλου] Μου 'βαζε αυτή, ναι, «Φάε κι άλλο!» μου λέει «Φάε κι άλλο!» Τρώω, μετά σηκώθηκε να δουλεύει πάλι, ο παππούς μου. Τον βοήθαγα και 'γω τώρα εκεί... Τελείωσε, έπεσε ο ήλιος και σταμάτησε τη δουλειά. Ναι. Μου λέει «Τώρα πού θα πας τώρα εσύ;» μου λέει. «Τι πού θα πάω;» του λέω.

(ΕΑ) Σε σένα! [Γέλια] [Γάβγισμα σκύλου]

0:20:32 Ο παππούς δεν δέχτηκε να τον φιλοξενήσει και έφυγε νύχτα για τα Καλάβρυτα. Τον συνέλαβαν οι Ιταλοί και τον ανέκριναν

(ΑΔ) «Τι πού θα πάω;» του λέω. «Σε 'σένα!» «Δεν έχω εγώ σπίτι να κοιμηθείς!» λέει. «Ε, τι σπίτι; Όπου έχεις θα πέσω κάπου εκεί να κοιμηθώ!» του λέω. «Ε, κοιμάμαι!» «'Οχι, κακώς σε έστειλαν σε μένα...» λέει, «... και η κόρη μου...» λέει κι ο πατέρας σου! Εγώ δεν έχω! Να φύγεις!» λέει. «Πού θα πάω; Σουρουύπωσε!» του λέω. «Πού θα πάω τώρα;» Τίποτα! Σκληρός κι αυτός, ε! Πολύ σκληρός! Ήταν σκληρός και με την οικογένειά του, σκληρός! Λοιπόν... σηκώθηκα και φεύγω. Νύχτωσα, όταν έφευγα απ' το χωριό, νύχτωσα. Τι να σας πω; Όσο να φτάσω στα Καλάβρυτα... σκυλιά να γαβγίζουν, τα γίδια, τα 'χανε έξω, πού τα 'χανε... αυτά, γαβγίζανε... έτρεμα ολόκληρος εγώ.

(ΕΑ) Μιάμιση ώρα μες στο σκοτάδι!

(ΑΔ) Μες στο σκοτάδι!

(ΕΑ) Δεκατεσσάρων χρονών πια!

(ΑΔ) Ε;

(ΚΕ) Ε, τόσο δεκατέσσερα!

(ΕΑ) Στα δεκατέσσερα!

(ΑΔ) Δέκα τριών χρονών ήμουνα, στα δεκατέσσερα! Λοιπόν πάω, φτάνω στα Καλάβρυτα, δεν ξέρω αν ξέρετε τα Καλάβρυτα, ναι, τα ξέρεις;

(ΕΑ) Ναι, τα τωρινά! Όπως είναι τώρα, δηλαδή.

(ΑΔ) Από την Πισοκάμπη που είναι ένα χωριό, από εκεί κατέβηκα. Στη Πισοκάμπη ανάμεσα. Και μετά είδα ότι είναι τα αμπέλια. Τα 'χανε..., τ' αμπέλια λέω, τα περιβόλια των Καλαβρύτων, ίσωμα ο δρόμος. Και προχώραγα εγώ τώρα για να μπω στα Καλάβρυτα μέσα. Πριν μπω στα Καλάβρυτα, ακούω «Αλτ, αλτ!» Ναι. Σταμάτησα. Έρχονται δυο Ιταλοί εκεί με το φακό «Πίκολο, πίκολο!» λέει, «Πού πάει, πίκολο;» μού λέγανε. Λέω «Καλάβρυτα!» Τους είπα, μίλησα, ξέρω 'γω το χωριό... ναι, με παίρνουνε, με πάνε στην πλατεία σε ένα σπίτι, που έμενε η Διοίκηση, με βάλανε στη σκάλα από κάτω, μου δώσανε και μια κουβέρτα, στη σκάλα από κάτω, ήταν διώροφο το σπίτι, να κοιμηθώ. Μου 'φεραν κι έφαγα κιόλας οι Ιταλοί ... ε,ε, είχανε μπει οι Ιταλοί

(ΕΑ) Στην Ελλάδα, ναι. Πια είμαστε..., ναι! Έχει τσουλήσει ο χρόνος, ναι.

(ΑΔ) Ναι, στην Ελλάδα πια.

(ΕΑ) Ναι, είχαν κατέβει εκεί.

(ΑΔ) Και το πρωί σηκώνομαι κι εγώ, μου δώσανε μια караβάνα, μου δώσανε γάλα, τσάι μαζί τι είχανε εκεί και μια... ψωμί, και την «μπανιότα» που λέγανε, έφαγα και με πάνε απάνω στον Διοικητή μετά. Είχαν και τον διερμηνέα, μου είπαν «Από πού ήρθες, πού πήγαινες;» Ε, τους είπα την ιστορία μου, ναι. Λοιπόν...

(ΕΑ) Εσείς δεν είχατε φοβηθεί; Σας διακόπτω γιατί θα το χάσουμε.

(ΑΔ) Ε;

(ΕΑ) Έχω μια απορία. Εσείς πώς νιώθατε σ' όλη αυτή τη φάση, δεν τρομάξατε;

(ΚΕ) Με τους Ιταλούς εννοεί...

(ΑΔ) Με τους Ιταλούς εννοώ, γιατί ξέρω 'γω, γνωρίζατε ότι είναι αυτό που λένε...

(ΑΔ) Καταχτητές! Ναι!

(ΕΑ) Καταχτητές, μπράβο! Δύναμη κατοχής!

(ΑΔ) Αλλά δεν παύει να είσαι παιδί. Και...

(ΕΑ) Ναι, αυτό θέλω να πω, να καταλάβω!

(ΑΔ) ... και πια είχα μάθει τώρα στη ζωή μου να τα αντιμετωπίζω!

(ΕΑ) Όπως μας έρθει!

(ΑΔ) Όπως έρχεται! Βέβαια!

(ΕΑ) Αυτό ήθελα.

0:34:19 Οι Ιταλοί τον έστειλαν να δουλέψει στα μεταλλεία που έβγαζαν κάρβουνο για το τρενάκι τους. Του έδιναν ψωμί, ρέγκες και ελάχιστα χρήματα

(ΑΔ) Λοιπόν... Εκεί που με σταματήσανε, στην αρχή φοβήθηκα, βέβαια. Ιταλικά ήξερα, κατάλαβα ότι είναι Ιταλοί... ε, μη μου ρίξουν πριν με δούνε. Έ, μετά με είδαν, μόλις ζυγώσαν κοντά «Πίκολο, πίκολο!» λέγανε, ε, αρχίνησα κι έπαιρνα θάρρος. Τους λέω... Μετά αρχίζει ο Διοικητής τι ακριβώς έκανα, του είπα τι, που πήγα και γύρισα, ε... Και μου λέει ο Διοικητής, ε,ε «Θες να δουλέψεις;» Ναι. Αλλά οι Ιταλοί ήταν άπιαστοι στην καλοσύνη τους, εδώ που τα λέμε. Άλλο τι κάμανε, ήτανε... Ναι. Λοιπόν... λέω «Ναι, θέλω να δουλέψω!» «Θα πας...» λέει «... στα Καλάβρυτα, βγάζουν κάρβουνο.» για το τοπικό αυτό, έξω απ' τα Καλάβρυτα. Είχαν μεταλλεία που βγάζαν το κάρβουνο για το τρενάκι τους.

(ΓΚ) Α, μεταλλείο!

(Δ) Ναι. Λοιπόν... «Να πας εκεί...» λέει «...να δουλέψεις.» «Να πάω!» Με παίρνει τ' αυτοκίνητο, παίρνουν τ' αυτοκίνητα και τους άλλους εργάτες το πρωί και τους πηγαίνανε εκεί, και δουλεύαν εκεί. Και το απόγευμα τους φέρνανε. Εμένα με πήγανε

εκεί και μου δώσανε μια στάμνα και μοίραζα νερό στους εργάτες που διψάγανε. Πήγαινα γιόμιζα τη στάμνα νερό και τους έδινα. Αυτή ήταν η δουλειά μου. Έτρωγα ό,τι τρώγανε και ό,τι μοίραζαν στους άλλους, το βράδυ ήρθα, μ' έφεραν στα Καλάβρυτα. Πού να πάω τώρα να κοιμηθώ, στα Καλάβρυτα. Πάω στην άκρη στα Καλάβρυτα, έξω απ' τα Καλάβρυτα που είναι τα καλύβια. Έχει καλύβες ο καθένας και βάζουν τα..., το τριφύλλι τους, αυτά, τέτοια πράγματα. Ε, πάω σε μια, ήταν κλειδωμένη, πάω σ' άλλη, βρήκα μια ανοιχτή, μπαίνω μέσα, είχε μέσα τριφύλλι, τέτοια πράγματα για τα ζώα. Ναι. Πέφτω εκεί και κοιμήθηκα. Το πρωί σηκώθηκα στην πλατεία που ήτανε το αυτοκίνητο, κι αυτή η δουλειά τώρα συνέχιζε. Το 'κανα. Πήγαινα δούλευα το αυτό... το βράδυ κοιμόμουνα...

(ΕΑ) Και τι σας δίνανε; Ένα πιάτο φαί, δηλαδή, τι... τι αμοιβή είχατε για όλο αυτό που κάνατε;

(ΑΔ) Δίναν ελιές, δίναν ρέγκες, δίναν... εγώ ρέγκες δεν τις έτρωγα κιόλας, ένα ψωμί έτρωγα, σου δίναν μια μπανιότα⁽³⁾ κάθε μέρα, και μ' αυτή την μπανιότα εγώ έτρωγα. Αν είχαν φαγητό που το 'τρωγα..., διαφορετικά, το βράδυ είχα πάλι, έχει μείνει κάποιο κομμάτι κι έτρωγα. Ναι. Λοιπόν, μετά μου 'δωσαν και τα μεροκάματα, κάτι αυτά, πήγαινα έτρωγα και τα βράδια στις ταβέρνες.

(ΕΑ) Αρχίσαν να σας πληρώνουν, να σας δίνουν κάτι, σε χρήμα δηλαδή.

(ΑΔ) Ναι, κάτι που ούτε θυμάμαι. Πολύ ελάχιστα, δηλαδή. Εμένα κιόλας που ήμουνα και παιδάκι....

(ΓΚ) Οι Ιταλοί το διαχειριζόντουσαν; Οι Ιταλοί σας πληρώνανε ή κάποιος Έλληνας;

(ΑΔ) Όχι! Οι Ιταλοί!

(ΚΕ) Οι Ιταλοί!

(ΑΔ) Κάναν κουμάντο! Ναι.

(ΕΑ) Το κάρβουνο τι το κάνανε;

(ΚΕ) Στα τρένα.

(ΕΑ) Ναι, σωστά, έχεις δίκιο!

(ΚΕ) Τώρα καλοκαίρι ήταν, χειμώνας; Πώς κοιμόσασταν έξω; Τι καιρό είχα;

(ΓΚ) Μπήκαν τον Απρίλιο οι Γερμανοί...

(ΑΔ) Ναι! Πρέπει να ήταν καλοκαίρι.

(ΞΚ) Μάιος, Ιούνιος θα ήταν...

(ΑΔ) Δηλαδή είχα κι ένα, σαν παλτό εγώ, ένα παλιό, ας πούμε, μ' αυτό!

(ΚΕ) Γιατί τα Καλάβρυτα είναι ορεινά! Έχει κρύο λέει.

0:37:39 Έμπαινε μέσα στο τριφύλλι για να ζεσταθεί. Μια γυναίκα τον είδε να τρώει λαχανόφυλλα και τον τάισε και τον έστειλε στον αδερφό της, στα Καλάβρυτα, να δουλέψει

(ΑΔ) Έμπαινα μέσα στο τριφύλλι εκεί...

(ΚΕ) Α!

(ΑΔ) ... και αυτό δημιουργεί ζέστα, το τριφύλλι! Ε, τις Κυριακές δεν είχα τι να φάω, ξέρω 'γω, κι έκανα έξω προς το..., στην άκρη, στα Καλάβρυτα ήταν περιβόλια. Ε, μπήκα σ' έναν κήπο, ας πούμε, σπίτι απάνω! Κι έκοβα λάχανα. Λαχανόφυλλα. Αυτά. Κι έτρωγα. Λοιπόν, ε, με βλέπει μια γυναίκα από 'κει, από πάνω, λέει «Καλέ, πεινάς;» μου λέει. [Γελάει] Ακούς! Λέω «Πεινάω!» Αφού τρώω τις λαχανίδες έτρωγα να πούμε, πεινάω! Μου λέει «Έλα πάνω!» Είχε μια σκάλα εκεί τσιμεντένια, ανέβηκα απάνω, μου βάζει κι αυτή φασολάδα. Μου λέει «Θέλεις να πας...» μου λέει «... στο χωριό, στον αδερφό μου... να τον βοηθάς;» λέει «... στις δουλειές;»

(ΕΑ) Ποιο χωριό είναι αυτό;

(ΚΕ) Τα Καλάβρυτα!

(ΕΑ) Α! Στα Καλάβρυτα είμαστε παιδιά....

(ΑΔ) Τα Καλάβρυτα.

(ΚΕ) Είμαστε απ' έξω απ' τα Καλάβρυτα..

(ΑΔ) Όχι, στα Καλάβρυτα μέσα ήταν αυτό! Αλλά ακριανό, στην άκρη. Ναι. Κι είχε κήπο. Πήγα στην άκρη που είχανε κήπο για να βρω κάτι να φάω.

(ΕΑ) Στα ακριανά σπίτια του χωριού. Ναι.

(ΑΔ) Ναι.

(ΕΑ) Κατάλαβα.

(ΑΔ) Λοιπόν..., το βράδυ μ' έβαλε και κοιμήθηκα εκεί η γυναίκα, μου 'δωσε και ξανάφαγα, ήρθε την άλλη μέρα ο αδερφός της, με παίρνει με πάει στο Σιγούνι. Σ' ένα χωριό. Εκεί αυτός..., χωριό βέβαια αλλά είχε και φτώχεια. Είχε τρία, τέσσερα κουτσούβελα, παιδιά, είχε κάνα δυο, τρία άλογα, με φοράδες, αυτά, κι είχε γίδια, αυτό, είχε τον πατέρα του, τη μάνα του, εκεί... Κάθισα εκεί και πήγαινα στ' άλογα, στο λιβάδι, κάτω στον κάμπο και τα 'βοσκα... Το βράδυ γύριζα στο χωριό... Ε, φτώχεια όμως, μέσα σε φτώχεια. Ναι. Με χρειαζόταν, βέβαια, γιατί ήταν μικρά τα παιδιά του, αλλά φτώχεια. Έτρωγα πάντως, κοιμόμουνα... Ε, κάτω 'κει στο αυτό ερχόσαντε, τα Σουδενά. Δεν ξέρω αν τα 'χετε ακούσει 'Ανω και Κάτω Σουδενά!

(ΕΑ) Ναι. '

(ΑΔ) Εχουμε τον κάμπο και στον κάμπο είναι λιβάδια με νερό. Διατηρείται νερό, συνέχεια.

(ΕΑ) Κρατάει νερό, ναι.

0:40:15 Τον σύστησε σε έναν πλούσιο αρχοντοχωριάτη στα Σουδενά. Τον περιποιήθηκαν

(ΑΔ) Κι εκεί πηγαίνανε τα άλογα και βόσκανε, τα χωριά. Εκεί ήταν κι ένας μπάρμπα Γιάννης απ' τα Σουδενά, εκεί, ξέρω γω, πλούσιος. Χωριάτης αλλά πλούσιος. Είχε κι αυτός πέντε, έξι φοράδες εκεί... Λοιπόν... του λέει αυτός «*Βρε μπάρμπα Γιάννη...*» του λέει, «... *μήπως θέλεις Κονιτσιώτη με το..., το παιδί από δω, απ' την Κόνιτσα είναι, να σε βοηθάει;*» Λέει «*Τον θέλω!*», ο μπάρμπα Γιάννης. Από κει μ' έκανε πάσα στον κάμπο, στον μπάρμπα Γιάννη. Ε, με παίρνει ο μπάρμπα Γιάννης το βράδυ με τ' άλογο και πάμε στα Σουδενά, τώρα. Πήγαμε εκεί, ήτανε άλλο σπίτι τώρα εκεί, πλούσιο. Το σπίτι είχε...

(ΕΑ) Γιατί είναι κάμπος πια εκεί. Ε;

(ΑΔ) Ναι. Όχι. Ήταν κι αυτός αρχοντοχωριάτης. Είχε διακόσια γίδια έξω σε καλύβι τα 'χε... Έξω απ' τα Καλάβρυτα είχε το καλύβι, χωράφια πολλά..., ναι. Εργάτες δουλεύανε..., ναι. Πήγα κι εγώ, είχε μια κόρη μεγαλούτσικη λιγάκι στην ηλικία, κι ένα παιδί. Κι αυτό μεγάλο παιδί. Πήγα εγώ το βράδυ, με παίρνει η κόρη του με τη μάνα της, με βάζουνε, με μπανιάρουνε, [Γελάει] [παράσιτα] μου δώσαν ρούχα του παιδιού, λίγο πιο μεγάλα, βέβαια αλλά καθαρά, αυτά...

[Γελάει]

(ΑΔ) Εγίνα εγώ... άρχοντας! Ναι. Σ' αυτό το σπίτι αυτή η γυναίκα, η μάνα του κοριτσιού, ήταν κι αυτή δευτεροπαντρεμένος ο...

(ΕΑ) Είχε χάσει την πρώτη γυναίκα...

(ΑΔ) ... ο μπάρμπα Γιάννης. Πέθανε η γυναίκα του την ώρα που γένναγε. Και αναγκάστηκε και παντρεύτηκε αμέσως. Γιατί ήταν το παιδί μωρό. Το παιδί... κι έκανε κι άλλα δυο παιδιά, αυτή. Το παιδί αυτό έγινε τριάντα εφτά χρονών και πέθανε και μέχρι τα τριάντα εφτά χρονών δεν είχε μάθει, δεν είναι η μάνα του. Ότι είναι η μητριά του!

(ΕΑ) Οπότε έχουμε τελείως διαφορετική αντιμετώπιση!

(ΑΔ) Ναι!

[Γάβγισμα σκύλου]

(ΑΔ) Τυχαίνει τώρα στις γυναίκες, στον άνθρωπο, ναι. [Γάβγισμα σκύλου] Αγαπούσε περισσότερο το παιδί, ναι, το ξένο, ας πούμε, παρά τα δικά της.

[Γάβγισμα σκύλου] Δεν καταλάβανε ούτε τα παιδιά της, ούτε...

(ΕΑ) Τη διαφορά.

(ΑΔ) Και ότι ήτανε...

(ΕΑ) Ναι.

[Γάβγισμα]

0:42:54 Φρόντιζε και τα γίδια και τα άλογα, έκανε και τις δουλειές του σπιτιού

(ΑΔ) Πήγα εγώ, τώρα εκεί πέρανα, πήγαινα κοντά με τον άντρα, τον Χαράλαμπο, στα γίδια με 'παιρνε, στο μπάρμπα Γιάννης με τ' άλογα και τα πήγαινα εγώ και τα 'φερνα, ναι. Πήγαινε στις άλλες δουλειές αυτός κι έκανα δουλειές του σπιτιού. Μετά με πήρανε στα γίδια, αρχίσινα και μάθαινα, γιατί εγώ δεν είχα ιδέα από γίδια, καθόλου, κι από άλογα... και πέρανα πολύ καλά! Ναι. Αρμέγαμε, έμαθα κι άρμεγα και γίδια και τα 'βοσκα μόνος μου τα γίδια στο Χελμό, ναι. Πήγαινα [Γάβγισμα σκύλου] κι ήτανε μέχρι την απελευθέρωση, έκατσα εκεί. Ναι.

(ΕΑ) Μιλάμε όμως τώρα για τέσσερα χρόνια, σχεδόν γεμάτα!

(ΑΔ) Ναι. Ναι. Αρχίσισε τώρα...

(ΕΑ) Μες στα οποία τι συμβαίνει; Δεν συμβαίνει κάτι άλλο;

0:43:55 Όταν οι Γερμανοί έκαψαν τα Καλάβρυτα, αυτός ήταν εκεί. Οι Ιταλοί έφυγαν και πολλοί που κρυβόντουσαν παρασύρθηκαν και γύρισαν στα Καλάβρυτα. Οι Γερμανοί αφήναν το κόσμο να μπει μέσα αλλά δεν τους άφηναν αν βγουν

(ΑΔ) Στην Κατοχή πια αρχίσιανε κι έγινε, κάψαν τα Καλάβρυτα, ήμουνα εκεί.

(ΕΑ) Για πέστε μας γι' αυτό.

(ΚΕ) Αυτό ήθελα να ρωτήσω! Γιατί ήσασταν εκεί!

(ΑΔ) Ναι!

(ΕΑ) Μη μας πηδάτε, δηλαδή, ξαφνικά...

(ΑΔ) Ναι. Όταν ήρθανε...

(ΕΑ) Πρώτα απ' όλα έρχονται οι Γερμανοί!

(ΑΔ) Οι Γερμανοί.

(ΕΑ) Φεύγουν οι Ιταλοί. '

(ΑΔ) Ηρθαν στα Καλάβρυτα. Ναι, βέβαια. 'Ηρθαν στα Καλάβρυτα, οι Γερμανοί κλείσαν τα Καλάβρυτα, αφήναν τον κόσμο να μπουν μέσα, αλλά όχι να βγουν. Κατάλαβες; Και δεν τους βγάζανε. Και βλέπεις πολλοί τώρα παρασυρθήκανε «' Αντε, δεν πειράει τώραζουν τώρα οι Γερμανοί!» Και πήγανε στα Καλάβρυτα. Άλλοι που είχαν συγγενείς, άλλοι αυτά, μπαίναν μέσα δεν βγαίναν μετά. Κατάλαβες;

(ΕΑ) Και θεωρούσανε ότι... τον εαυτό τους προστατευμένο.

(ΑΔ) Ναι.

(ΕΑ) Από τι όμως προστατευμένο;

(ΑΔ) Απ' τους Γερμανούς! Τους ίδιους. Ότι δεν τους πειράζουν!

(ΕΑ) Είναι στην εποπτεία τους, άρα δεν...!

(ΑΔ) Αλλά οι Γερμανοί τους αφήναν για να μπουνε απ' τα χωριά. Μόλις είχανε, πολλοί Καλαβρυτινοί, είχανε φύγει να κρυφτούνε...

(ΚΕ) Ξαναγύρισανε.

0:44:52 Ο λόγος που τους έκαψαν. Οι αντάρτες είχαν πιάσει αιχμαλώτους Γερμανούς και τους σκοτώσανε στο Χελμό

(ΑΔ) Ξαναγυρίσανε μετά στα Καλάβρυτα μέσα, μέχρι που ήρθε η μέρα που τους μαζέψανε και τους κάψανε.

(ΕΑ) Γιατί; Τι ξέρουμε; Τι μάθατε τότε;

(ΑΔ) Γιατί είχανε πιάσει κάτι αιχμαλώτους, οι αντάρτες.

(ΕΑ) Γερμανούς.

(ΑΔ) Γερμανούς. Και τους σκοτώσανε.

(ΕΑ) Αυτό το έμαθε το χωριό, στα Καλάβρυτα. Και πώς το σχολίασαν;

(ΑΔ) Όλοι το μάθαμε!

(ΕΑ) Όλοι το ξέρανε; Τι αντιδράσεις είχατε;

(ΑΔ) Βέβαια, γιατί ότι γινόταν τότε... μαθευότανε. Ναι.

(ΕΑ) Και τι αντιδράσεις γέννησε αυτό, πριν γίνει το κάψιμο των Καλαβρύτων; Το χωριό το μαθαίνει αυτό, αρχίζει να φοβάται; Τι συζητάνε εκεί πέρα; Οι χωριανοί, οι Καλαβρυτιανοί, λέω.

(ΑΔ) Δεν τους σκοτώσανε στα Καλάβρυτα μέσα, έξω απ' τα Καλάβρυτα.

(ΕΑ) Ναι. Σύμφωνα...

(ΑΔ) Στο Χελμό.

(ΕΑ) Αλλά ξέραν ότι κάτι κακό θα έρθει!

(ΑΔ) Ναι καλά, οπωσδήποτε!

0:45:37 Οι κάτοικοι φοβόντουσαν τις συνέπειες αλλά οι Γερμανοί δεν του περάζανε. Μετά από μέρες τους μαζέψανε στην πλατεία, χωρίσανε γυναίκες από άντρες

(ΕΑ) Και πώς το συζητούσε το χωριό αυτό; Πριν συμβεί το κακό ακόμα, περιμένοντάς το, δηλαδή. Περιμένοντας το κακό, τις συνέπειες, πώς το λένε.

(ΑΔ) Όπωςδήποτε! Φοβόσαν τις συνέπειες, γι' αυτό στην αρχή, αλλά οι Γερμανοί δείξανε καλοσύνη, δεν τους πειράζανε, και μπήκαν όλοι μέσα. Και μετά, σε τέσσερις, πέντε μέρες ήταν αυτοί, πόσοι, τα Καλάβρυτα. Μπήκαν μέσα, μετά τους μαζέψανε στην πλατεία, όλους, χωρίσαν τις γυναίκες απ' τους άντρες...

0:46:11 Τα έβλεπε όλα αυτά γιατί ήταν πάνω στο κάστρο. Εκεί το αφεντικό του είχε ένα καλύβι. Είχε βγει με τα γίδια και είχε κατέβει χαμηλά.

(ΑΔ) Ε... αυτά εγώ τα 'βλεπα όλα τώρα, γιατί ήμουνα από πάνω στα... στο κάστρο. Το αφεντικό μου αυτό είχε από πάνω απ' τα Καλάβρυτα, το καλύβι, που 'χε τα γίδια. Ένα μεγάλο χωράφι και τα 'χε εκεί τα γίδια και βόσκαν στον Χελμό. Και τα Καλάβρυτα ήταν από κάτω. Πολύ κοντά. Και 'γω είχα βγει με τα γίδια, τα γίδια μόνα τους βόσκανε δεν..., κι είχα κατέβει χαμηλά. Κι έβλεπα μέσα μαζεμένο κόσμο στην

Πλατεία, τα 'βλεπα όλα αυτά. Λοιπόν... τους χωρίσανε... Τώρα εκεί πολλά παιδιά δεν 'θέλαν να φύγουν από τον πατέρα και γι' αυτό σκοτωθήκαν μικρά παιδιά.

(ΕΑ) Μάλιστα.

0:46:57 Το χρονικό του ολοκαυτώματος των Καλαβρύτων

(ΑΔ) Οι Γερμανοί τους αφήσαν με τη μάνα τους. Τα παιδιά... είχανε, και τους είχαν πει κιόλας να πάρουν κι από μια κουβέρτα, μια βελέντζα κόκκινη πήρανε, οι άντρες... Λοιπόν, και μ' αυτό νομίζαν ότι θα πάνε κάπου να κοιμηθούνε. Γι' αυτό είχανε τις βελέντζες να πάρουν κοντά τους. Ε, χωρίσαν τις γυναίκες, τις βάλαν στο σχολείο και τους άντρες τους πήραν και τους πήγαν εκεί που τους εκτελέσανε. Λοιπόν... Κι όταν τους πήγαν εκεί, είχανε στήσει αυτοί τα μυδράλια γύρω γύρω. Και τους πήγανε τους άντρες... Όλα αυτά τα είδα τώρα. Τους πηγαίνανε και τους σταματήσανε και στην πλαγιά και εκεί αρχίσαν και τους βάζαν τα μυδράλια. Ένας σηκώθηκε και έτρεξε να φύγει και πήγε ο φουκαράς μέχρι το ύψωμα. Άμα έπεφτε πίσω θα γλίτωνε! Αλλά στο ύψωμα τον πήρανε οι σφαίρες, και έβγαλε αίμα και πολύ, τώρα, εκεί. Παιδιά, και μετά που το 'σπειρε στάρι αυτός το χωράφι, ο νοικοκύρης, να βλέπατε εκεί φαινόταν ο άνθρωπος! Το σχήμα του ανθρώπου που χύθηκε το αίμα, το στάρι ποτίστηκε από το αίμα, ας πούμε είχε κάποια αυτή, το αίμα, το δυνάμωσε. Και είχε... το 'βλεπες από μακριά το σχήμα του ανθρώπου. Λοιπόν, τους σκοτώσαν τους ανθρώπους, τους ανθρώπους, τις γυναίκες τις βάλαν στο σχολείο, μέσα. Ναι. Ε, αφού έγινε αυτό το..., ο σκοτωμός, ο μπάρμπα Γιάννης είχε αδερφό μέσα, με την οικογένειά του, στα Καλάβρυτα. Ναι. Λοιπόν, μου λέει *«Πήγαινε να δεις τι κάνει, κι αν σκοτώθηκε ο αδερφός μου, τίποτα, τι έγινε!»* Κατέβηκα κάτω στα Καλάβρυτα εγώ, τι να ιδώ! Οι γυναίκες είχανε βγει απ' το σχολείο, τους έβγαλε αυτός ο..., δεν ήταν Γερμανός, είχαν αφήσει έναν να τους φυλάξει για να καούνε και τους είχανε βάλει φωτιά. Αλλά αυτός άνοιξε την πόρτα κι έφυγε, και πήγε, έφτασε στους Γερμανούς και τον σκοτώσανε οι Γερμανοί, αυτόνε!

(ΚΕ) Αυτός τι ήτανε; Έλληνας ήτανε;

(ΕΑ) Διερμηνέας ήτανε;

(ΑΔ) Όχι, ποιους είχε κοντά, από άλλο κράτος! Με τους Γερμανούς ήτανε

(ΓΚ) Αυστριακός;

(ΕΑ) Αυστριακός;

(ΑΔ) Ε;

(ΚΕ) Ε, καλά δεν ήτανε με τους Γερμανούς.

(ΕΑ) Αλλά ήτανε με τους Γερμανούς αλλά χωρίς να είναι Γερμανός.

(ΑΔ) Ναι.

(ΚΕ) Στρατιώτης δηλαδή ήτανε.

(ΕΑ) Αλλά στρατιώτης; Στρατιώτης!

(ΓΚ) Ντυμένος στρατιώτης, δηλαδή.

(ΑΔ) Ναι! Ναι! Από άλλο κράτος όμως!

(ΓΚ) Αλλά δεν ήταν Γερμανός!

(ΑΔ) Και αυτός τώρα είδε τις γυναίκες που θα καιγόσανε και του 'παν να κάτσει εκεί μέχρι να καούνε. Αυτός άνοιξε την πόρτα κι έφυγε. Και βγήκαν οι γυναίκες. Κι ορισμένες πεθάναν απ' το πάτημα, πατηθήκανε. Λοιπόν, κατέβηκα εγώ στο ... αυτό, στα Καλάβρυτα, τι να 'δω! Όλες οι γυναίκες να ουρλιάζουν και να... η μια με την άλλη κάπου έμαθαν ότι ακούσαν τα μυδράλια, σκοτώσαν τους άντρες τους, άλλες μάθανε, άλλες τρέχανε προς τα 'κει, που 'χανε αυτό... Ε, και 'γω τώρα πήγα προς τα 'κει. Στο νεκροταφείο επάνω προς... Και πάω εκεί και ορισμένες είχαν αρχίσει και τραβάγανε τους δικούς τους. Και τους κατεβάζανε, από κάτω ήτανε το νεκροταφείο. Πήγα και 'γω και τράβαγα τώρα. Εκεί ήτανε το δράμα! Τράβαγες... [Γάβγισμα σκύλου] ... κι όλοι είχανε φάει σφαίρες στο κεφάλι από τους Γερμανούς. Και όπως τον τράβαγες απ' τα πόδια, άνοιγε το κεφάλι και πέφτανε τα μυαλά κάτω. Ναι. Κι όλες οι γυναίκες μετά μαζευτήκανε εκεί και ψάχνανε. Βρίσκαν τους δικούς τους να τους τραβήξουνε.

0:50:57 «Τα αυγά τα έβλεπα για μυαλά»

(ΑΔ) Ε, τράβηξα και 'γω μέχρι τη νύχτα και μετά έφυγα και πήγα πάνω στον μπάρμπα Γιάννη, του είπα του μπάρμπα Γιάννη ότι απ' τον αδερφό του είδα και τη γυναίκα, τη νύφη του και τον αδερφό του, τα παιδιά δεν τα είδα. Δεν ήξερα. Έκατσα κάτω εκεί, μου 'φτιαξε ο μπάρμπα Γιάννης αυγά να φάω και 'κει, δηλαδή το μυαλό μου, με τα μυαλά είχε πάρα φορτιστεί, ας το πούμε, και τ' αυγά τα έβλεπα για τα μυαλά! [Θόρυβος από μηχανάκι] Του λέω «Μπάρμπα Γιάννη τι μου 'φερεις να φάω; Μυαλά;» Ε, και άρχισε ο μπάρμπα Γιάννης να με καλοπιάνει εκεί, «Να! Τρώω και 'γω!» μου 'λεγε «Αυγά είναι!» Και μετά αρχίσανε, τα Καλάβρυτα διαλυθήκανε. Την άλλη μέρα, αυτά... Ο κόσμος ήτανε, να θάβουν τους πεθαμένους, αν 'ρχόνται απ' τα χωριά να βρούνε τους δικούς τους, όσοι είχαν έρθει απ' τα χωριά κι είχαν σκοτωθεί, οι χήρες το δράμα... Σ' ορισμένες είχαν πάρει και τα γίδια και τα αυτά...μείνανε... Μετά [ακατάληπτο] καταφύγιο, πηγαίναν στην Αγία Λαύρα και στο Μέγα Σπήλαιο, στα μοναστήρια. Για να πάρουν τίποτα για να φάνε. Οι περισσότεροι καήκανε και τα σπίτια τους, κατάλαβες; Και καταφεύγανε στα μοναστήρια. Κι από 'κει ήρθε η Κατοχή βέβαια, τ' αντάρτικα δημιουργηθήκανε...

(ΕΑ) Τ' αντάρτικα πώς τα ..., εσείς παραμένετε στην περιοχή.

(ΑΔ) Ναι, ναι.

(ΕΑ) Καλάβρυτα δηλαδή.

(ΑΔ) Όχι στα Καλάβρυτα, δηλαδή έξω απ' τα Καλάβρυτα.

(ΕΑ) Έξω! Στα Σουδενά και λοιπά!

0:52:45 Τα Πάνω και τα Κάτω Σουδενά. Τα πάνω ήταν όλοι αριστεροί, τα Κάτω ήταν οι περισσότεροι δεξιοί

(ΑΔ) Στα Σουδενά όμως. Ναι. Στα Σουδενά που έμενα εγώ, είναι δυο χωριά Σουδενά.

(ΕΑ) Το Πάνω και το Κάτω!

(ΑΔ) Το Πάνω και το Κάτω. Το απάνω ήτανε όλοι από 'δω, το κάτω ήτανε όλοι από 'κει! [Γελάει]

(ΕΑ) Οι απάνω δηλαδή ήτανε...

(ΑΔ) Ήτανε αριστεροί! Ναι.

(ΕΑ) Και οι από κάτω ήτανε...

(ΑΔ) Και τα Κάτω Σουδενά, όταν λέμε όλοι, όχι όλοι, αλλά οι περισσότεροι ήτανε δεξιοί.

0:53:08 Στα Πάνω Σουδενά ήταν όλοι οργανωμένοι στον ΕΛΑΣ. Στα Πάνω Σουδενά ήτανε δύο φοιτητές που γινήκαν αριστεροί κι έκαναν και τους άλλους

(ΕΑ) Αυτό πώς το δείχνανε; Και οι μεν και οι δε;

(ΑΔ) Στη συνεργασία, τώρα, ναι. Στις οργανώσεις, στο ένα, τ' άλλο...

(ΕΑ) Δηλαδή ότι ήταν οργανωμένοι...

(ΑΔ) Ε, βέβαια ήταν!

(ΕΑ) ...οι κάτω...

(ΑΔ) Τα Πάνω Σουδενά ήτανε όλοι, ναι.

(ΕΑ) Οι πάνω πού ήτανε οργανωμένοι;

(ΑΔ) Οργανωμένοι, βέβαια!

(ΕΑ) Στον ΕΛΑΣ δηλαδή; Πού ήτανε;

(ΑΔ) Ε;

(ΕΑ) Στον ΕΛΑΣ ήταν οργανωμένοι ή σε άλλες ομάδες;

(ΑΔ) Στις εσωτερικές, στις πολιτικές οργανώσεις.

(ΕΑ) Σε ποιες; Θυμόμαστε;

(ΑΔ) Τώρα, πολιτικό ΕΛΑΣ, δεν ήταν το...

(ΚΕ) Το ΕΑΜ!

(ΕΑ) Αυτό λέμε!

(ΑΔ) Το ΕΑΜ που ήτανε!

(ΕΑ) Ωραία, οκ!

(ΑΔ) Λοιπόν... Τα πάνω Σουδενά, απ' ότι άκουγα και 'γω, ήταν κάνα δυο που ήταν φοιτητάι! Οι οποίοι αυτοί γινήκανε αριστεροί, ήρθαν στο χωριό...

(ΚΕ) Και κάναν και τους άλλους!

(ΑΔ) ... και κάναν και τους άλλους! [Γελάει]

(ΕΑ) Έτσι είναι αυτό κύριε Αντρέα. Μεταδίδεται το μικρόβιο...

[Γέλιο]

0:54:00 Ο ένας γιος αντάρτης, ο άλλος έκλεψε και οι αντάρτες τον σκότωσαν ύστερα από δίκη στο ανταρτοδικείο. «Μικρή Μόσχα» λέγανε τα Πάνω Σουδανά

(ΑΔ) Και... να λάβετε υπόψη σας, πολύ σπάνια ν' ακούσεις κάτι εναντίον των ανταρτών στο χωριό αυτό! Ε, ένας, ενώ ο γιος του ήτανε αντάρτης, αυτός έκλεψε και τον σκοτώσανε οι αντάρτες! Κατάλαβες;

(ΕΑ) Έγινε ανταρτοδικείο, δηλαδή, πέρασε από δίκη αυτός...

(ΑΔ) Ναι, ναι. Και τον σκοτώσανε!

(ΕΑ) Μικρή Μόσχα, δηλαδή!

(ΑΔ) Ε;

(ΕΑ) Σαν Μικρή Μόσχα, λέω, τα λέγαμε αυτά! Έτσι δεν είναι;

(ΑΔ) Έτσι τη λέγανε! Μικρή Μόσχα τη λέγατε τα Σουδενά, τα Πάνω, Μικρή Μόσχα τα λέγανε.

(ΕΑ) Ενώ, συγγνώμη, για τα Κάτω ήθελα να ρωτήσω ...

054:39 Η μεσολάβηση των Πάνω Σουδανιτών σε ζητήματα που αφορούσαν και τα Κάτω Σουδανιά, τα οποία είχαν λιγότερους κατοίκους

(ΑΔ) Τα Κάτω, τίποτα. Είχαν τις οργανώσεις, σε μικρό αυτό. Κι ό,τι κάναν τα Πάνω, κάναν και στα Κάτω. Επεμβαίνανε τα Πάνω Σουδενά ό,τι θέλαν να κάνουν, ας πούμε.

(ΕΑ) Σαν τι δηλαδή;

(ΑΔ) Για τους αντάρτες. Να μαζέψουν το ένα τ' άλλο, οτιδήποτε ...

(ΕΑ) Εφόδια;

(ΑΔ) Ναι. Κατάλαβες; Πηγαίνανε..., επειδή ήταν λίγοι στα Κάτω, δεν είχαν τη δύναμη να πάνε να πάρουνε... Γιατί λέγαν «*Θα δίνεις πέντε τα εκατό φόρο απ' τα γίδα.*» Αν έχεις εκατό τα πέντε θα τα δώσεις για τους αντάρτες. Ε, οι ντόπιοι, επειδή ήτανε λίγοι και θα εκτεθούν, πηγαίνανε απ' τα Πάνω Σουδενά. Και κάνανε ό,τι χρειαζόταν να κάνουνε, αυτά.

(ΚΕ) Ο μπάρμπα Γιάννης με ποιους ήτανε;

(ΑΔ) Ο μπάρμπα Γιάννης ήτανε πέρα για πέρα δικός μας, ας πούμε! [Γελάει]

(ΚΕ) Α!

(ΑΔ) Έτσι έγινα και 'γω από κει, πια! Και πιο...

(ΕΑ) Τι εννοείται «έτσι έγινα και ‘γω!»;

0:55:38 «Παιδί και ‘γω αναγκάστηκα να γίνω αριστερός. Τροφοδοτούσε τους αντάρτες πάνω στο Χελμό

(ΓΔ) Ε, παιδί και ‘γω αναγκάστηκα..., βέβαια αφού ήταν όλοι αριστεροί και ‘γω αριστερός! Και μετά που πήγανε, αναγκαζόμουν και πήγαινα... που κρυφτήκανε, μετά την απελευθέρωση, οι αριστεροί κρυφτήκανε! Τον Κατσικόπουλο, τον πρώτο Κατσικόπουλο που ήταν αντάρτης κι αυτός.

(ΕΑ) Ναι!

(ΑΔ) Του πήγαινα ψωμί, εγώ, πάνω στο Χελμό!

(ΕΑ) Τι λέτε;

(ΑΔ) Με τον Άρη τον Παναγούλη που ήταν κρυμμένοι. Επειδή εγώ πήγαινα με τα γίδια, μπορούσα να τους τροφοδοτήσω.

(ΕΑ) Είχατε γνωρίσει και τον Αρετάκη τον Σφακιανό;

(ΑΔ) Τον Σφακιανό;

(ΕΑ) Ναι. Ήτανε ένας από τους βασικούς...

(ΑΔ) Ποιους; Στην περιοχή αυτή ήτανε;

(ΚΕ) Στο Δημοκρατικό Στρατό ήταν ο Σφακιανός, ήτανε Ταγματάρχης, καπετάνιος.

(ΑΔ) Σφακιανός;

(ΚΕ) Στα Καλάβρυτα ήτανε;

(ΕΑ) Και στα Καλάβρυτα, και μετά όταν άρχισαν να τους διώχνουν πήγε πιο νότια. Εντάξει! Συγνώμη για την διακοπή!

(ΑΔ) Όχι, όχι! Σφακιανός... πρέπει, κάτι μου θυμίζει αλλά... ονόματα δεν τα ‘χω πολύ καλά.

(ΕΑ) Επειδή θυμόσασταν τον Κατσικόπουλο, γι’ αυτό!

(ΑΔ) Ε;

(ΕΑ) Επειδή θυμόσασταν τον Κατσικόπουλο, γι’ αυτό το λέω!

(ΑΔ) Τον Κατσικόπουλο τον θυμάμαι, βέβαια, γιατί σου λέω του πήγαινα ψωμί. Κρυβόσαν στο Χελμό... και μετά αρχίσανε και κάνανε τις ομάδες για το δεύτερο αντάρτικο.

(ΕΑ) Ε, ο Σφακιανός, που λέω, μαζί με τον Κατσικόπουλο είχε αναλάβει τη διοίκηση του Δημοκρατικού Στρατού στη συνέχεια, βέβαια, εκεί, τοπικά, στην περιοχή αυτή. Εν πάσει περιπτώσει, δεν μπορεί, πάμε παρακάτω.

(ΑΔ) Όχι! Σιγά! Ποιος σας είπε αυτή την πληροφορία;

(ΕΑ) Ε, ναι! Τη διάβασα! Δεν μου την είπε! Εδώ εσάς τώρα, εσείς μας τα λέτε τώρα! Εγώ τη διάβασα.

(ΑΔ) Γιατί η περιοχή εκεί των Καλαβρύτων του Χελμού ήταν το τέταρτο Συγκρότημα. Ο Σταθάκης ο Μανώλης ήταν συγκροτηματάρχης, που ήμουνα και 'γω! Καταλάβατε;

0:57:41 Συζήτηση για τα παρωνύμια που είχαν οι αντάρτες και για τις περιοχές δράσεις τους

(ΚΕ) Ε, τον Σταθάκη λέγανε «Σφακιανό»!

(ΑΔ) Α,α,α!

(ΕΑ) Χαριτάκη λέγανε...

(ΚΕ) Όχι, όχι! Ο Σταθάκης ήτανε, επειδή ήταν Κρητικός! Τον λέγανε «Σφακιανό»!

(ΑΔ) Δεν ήταν Κρητικός.

(ΚΕ) Αξιωματικός δεν ήταν του Στρατού;

(ΑΔ) Δεν ήτανε Κρητικός, ήταν απ' τη Μάνη, κάτω.

(ΚΕ) Απ' τη Μάνη!

(ΑΔ) Ναι! Σταθάκης!

(ΕΑ) Κι ήταν στην Αργολιδοκορινθίας, στο αρχηγείο Αργολιδοκορινθίας ο Σταθάκης.

(ΑΔ) Το τέταρτο Συγκρότημα! Αυτός ήταν! Αργολιδοκορινθίας όταν λέμε εννοούμε το Χελμό και τον Ερύμανθο...

(ΕΑ) Πιάνει και σας, ε;

(ΑΔ) Καταλάβατε;

(ΕΑ) Νόμιζα ότι ήτανε Αχαΐα-Ηλεία εσείς. Ότι ήσασταν στο Αρχηγείο της Αχαΐας-Ηλείας. Τώρα αυτά είναι ιστορικά...

(ΑΔ) Όχι Ηλεία!

(ΕΑ) Ναι! Νόμιζα ότι ανήκατε σ' αυτό το Αρχηγείο!

(ΑΔ) Σ' αυτό! Αρκαδίας ε,ε,...

(ΕΑ) Δικαιοδοσίας αυτού του Αρχηγείου.

(ΑΔ) Ναι.

(ΕΑ) Αλλά είπατε ότι ήσασταν στου Σταθάκη.

(ΚΕ) Αυτά αργότερα, βέβαια.

(ΕΑ) Αυτά αργότερα. Τώρα έχουμε πηδήσει, έχουμε πάει, έχει φτιαχτεί ο Δημοκρατικός Στρατός και έχουμε χωρίσει και διοικητικά, ας πούμε, τα συγκροτήματα.

(ΑΔ) Ναι!

(ΕΑ) Συγγνώμη, εγώ φταίω, λίγο μπλέκω τη κουβέντα. Πάμε πάλι πίσω γιατί είμαστε ε,ε,...

(ΚΕ) Στην απελευθέρωση!

(ΕΑ) Στην απελευθέρωση!

(ΑΔ) Ναι! Η απελευθέρωση! Έγινε η απελευθέρωση, τα Καλάβρυτα κι αυτά... πανηγύρια και αυτό... και μετά αρχίζει η ζωή να τρέχει. Αλλά, όσοι γυρίζαν τώρα από το ΕΛΑΣ κυνηγιόσανε!

(ΕΑ) Από ποιούς;

(ΑΔ) Από τους ΜΑΥδες κι απ' τους Χίτες!

(ΕΑ) ΜΑΥδες! Είχε πολλούς εκεί; Γύρω στα Καλάβρυτα;

(ΑΔ) Γινήκανε γρήγορα! Γινήκανε γρήγορα! Πολλοί!

(ΕΑ) Πληρωνόντουσαν;

(ΑΔ) Ε;

(ΕΑ) Έμμισθοι; Τους έπεφτε χρήμα;

(ΑΔ) Ε, τι τζάμπα θα πηγαίνουν αυτοί τότε;

(ΕΑ) Για την ιδέα ε;] [Γελάει]

0:59:22 Έλληνες που, όπως λένε, συμμετείχαν μαζί με τους Γερμανούς στο ολοκαύτωμα

(ΚΕ) Οι Λυκοποριώτες ήτανε δεξιοί; Είχες ακούσει κάτι;

(ΑΔ) Ναι! Ναι!

(ΚΕ) Γιατί λένε ότι αυτοί ήταν μαζί με τους Γερμανούς όταν κάψαν τα Καλάβρυτα.

(ΑΔ) Ναι, ήταν ένας Ταγματάρχης που ήταν με τους Γερμανούς, ήταν Έλληνας, ας πούμε, και... Αυτός ήρθε μαζί όταν κάψαν τα Καλάβρυτα.

(ΚΕ) Α, μπράβο!

(ΑΔ) Με τους Γερμανούς! Αυτός το Ταγματάρχης μετά... διάβαζα κάπου, ότι έβγαλε και βιβλίο, έγινε μεγάλος και τρανός!

(ΚΕ) Α! Ωραία!

0:59:50 Τα Συγκροτήματα που δημιουργήθηκαν στο αντάρτικο

(ΑΔ) Πήρε και δόξα! Ναι. Και δημιουργήθηκε το αντάρτικο πια, σε Συγκροτήματα. Άλλο Συγκρότημα στο Χελμό, Αργολιδοκορινθίας, κι άλλο στον Ερύμανθο, Πάτρα, από 'κει, άλλο Συγκρότημα στον...

(ΕΑ) Πάρνωνα...

(ΑΔ) ... στο Μέναλο άλλο... Ναι. Και έτσι δημιουργήθηκαν τα συγκροτήματα αυτά. Και τώρα εδώ το... έξω απ' τα Καλάβρυτα, τα χωριά αυτά ήτανε όλα απελευθερωμένα, ας το πούμε. Ήταν ανταρτοκρατούμενα.

(ΕΑ) Όπου, τι γινότανε, πώς τσουλούσε η ζωή, τι σήμαινε να είναι ανταρτοκρατούμενο ένα χωριό τότε;

(ΑΔ) Ναι!

(ΕΑ) Με το δεύτερο αντάρτικο, δηλαδή.

1:00:44 Ο τραυματισμός του στην Τρίπολη

(ΑΔ) Τίποτα! Ζούσαν στο χωριό τους αυτά, πηγαίναν στα Καλάβρυτα ψωνίζανε. Μετά, εγώ τραυματίστηκα.

(ΕΑ) Πώς;

(ΑΔ) Ε,ε, στην Τρίπολη απ' έξω, απ' το Πυροβολικό.

(ΚΕ) Δυο λεπτά, να πάμε κάπου να το δούμε λίγο σιγά, σιγά.

(ΑΔ) Ναι!

(ΚΕ) Εσείς είσαστε στα Καλάβρυτα. Έτσι;

(ΑΔ) Ναι!

(ΚΕ) Σαν..., με το μπάρμπα Γιάννη!

(ΑΔ) Ναι! Έφυγα από 'κει πια!

ΚΕ) Α, μπράβο! Πού πας μετά;

(ΑΔ) Στην Αθήνα!

(ΚΕ) Α,α,α μπράβο!

(ΕΑ) Α,α,α υπάρχει ένα κενό!

(ΑΔ) Ήρθα στην Αθήνα...

(ΚΕ) Με την απελευθέρωση!

(ΑΔ) Με την απελευθέρωση, ε, βέβαια!

(ΓΚ) Ήσουν Αθήνα στην απελευθέρωση;

(ΑΔ) Ε;

(ΚΕ) Όχι! Όχι, Καλάβρυτα ήταν!

1:01:23 Μετά την απελευθέρωση ήρθε στην Αθήνα. Με τα Δεκεμβριανά. Ήταν γραμμένος σε όλες τις οργανώσεις. Γύρισε στα Καλάβρυτα για να οργανώσει όσους γνώριζε για το πως θα πάνε στο Αντάρτικο

(ΑΔ) Όχι! Στα Καλάβρυτα, μετά ήρθα. Τώρα στην Αθήνα, εγώ συνδέθηκα με αριστερούς.

(ΕΑ) Δηλαδή το '44 ήρθατε;

(ΑΔ) Ε, ναι! Μετά την απελευθέρωση...

(ΕΑ) Ήρθατε!

(ΚΕ) '45 πεις...

(ΕΑ) ή το '45;

(ΑΔ) '45!

(ΕΑ) Το '45.

(ΑΔ) Ναι!

(ΕΑ) Μετά τα Δεκεμβριανά!

(ΑΔ) Ναι! Μετά τα Δεκεμβριανά!

(ΕΑ) Ναι, ναι, αυτό είναι, ναι!

(ΑΔ) Ναι!

(ΚΕ) Με αριστερούς συνδεθήκατε, γιατί ήσασταν οργανωμένος ή απλώς σαν παρέα; Δηλαδή είχες γραφτεί στο Κόμμα, στο ΕΑΜ... αυτά, ή όχι;

(ΑΔ) Σε όλα ήμουν γραμμένος!

(ΚΕ) Σε όλα ήσουν γραμμένος! Μάλιστα!

[Γέλια]

(ΑΔ) Αφού ήμουν στην Αθήνα, τώρα, οργανωθήκαμε πια με τους αριστερούς. Είναι δύσκολο να ...

(ΚΕ) Να γνωριστείτε!

(ΑΔ) ... να γνωριστείς κι αυτοί... Μετά εγώ έφυγα και πήγα στα Καλάβρυτα. Πάλι στα Καλάβρυτα πήγα, ε,ε και εκεί αρχίσαν τώρα να οργανώνω αυτούς που γνώριζα, στα Καλάβρυτα. Πως να πάμε στο Αντάρτικο. Με παιδιά. Γιατί είμαι παιδί τώρα εγώ.

(ΕΑ) Αφού πια έχει περάσει κανένας χρόνος, φαντάζομαι εν τω μεταξύ. Έτσι δεν είναι;

(ΚΕ) Στην Αθήνα πόσο κάτσατε;

(ΕΑ) Πόσο μείνατε στην Αθήνα;

(ΑΔ) Δεν κάθισα πολύ. Δεν κάθισα πολύ...

(ΕΑ) Άρα μεσ' το '45 ξανα...

1:02:41 Στα Καλάβρυτα δούλευε. Ο Νοματάρχης της Χωροφυλακής τον έπιανε συνέχεια και του έδινε και τις σχετικές καρπαζιές

(ΑΔ) ... αλλά ήρθα στα Καλάβρυτα και δούλευα τώρα εγώ στα Καλάβρυτα. Έπιασα δουλειά, ε, ε, αλλά είχα επαφές. Δουλεύαμε. Και ήτανε ο Χατζηχρήστος; Όχι, ένας Νοματάρχης στην Χωροφυλακή, πολύ κάθαρμο! Πολύ κάθαρμο! Λοιπόν... εγώ για να δουλεύω, έπρεπε να δουλεύω, ή πήγαινα, ας πούμε, σε κανένα καφενείο, ζαχαροπλαστείο σερβιτόρος κι ερχότανε και μ' έπιανε συνέχεια. Και του λέγανε ότι

ήρθα, συζήτησα με κάποιον, με αριστερούς, ας πούμε... Ε, μου 'δινε και τις σχετικές τις καρπαζιές, ο αυτός, μετά μ' άφηνε!

1:03:32 Πώς από Δερβένης έγινε Κονισιώτης

(ΕΑ) Αλλά αυτό γινότανε συνέχεια, λέτε.

(ΑΔ) Τώρα αυτό γινότανε συνέχεια. Πήγα μετά να βγάλω ταυτότητα. Ναι. Ταυτότητα έβγαλα εγώ σαν «Κονισιώτης», όχι Δερβένης. «Κονισιώτη» με λέγανε! Επειδή ήμουνα απ' την Κόνιτσα...

(ΚΕ) Ναι ο Κονισιώτης!

(ΑΔ) Ναι, Κονισιώτης! Και δεν ξέρω πώς ο κυρ Νοματάρχης δεν μου είπε «*Τι όνομα σε λένε;*»

(ΚΕ) Το Κονισιώτη!

[Γέλια]

1:03:46 Η μετακίνηση προς το Χελμό. Νύχτα, σκοπιά στο Πλανητέρο

(ΑΔ) Μ' έβγαλε «Κονισιώτη»! Ταυτότητα «Κονισιώτης»! [Γέλια] Καλά, τότε ήταν και τα πράγματα, ε, χάλια! Ε, και από 'κει με το αυτό... είχε έρθει ένας που ήταν απ' το διπλανό χωριό μου, που γνωριζόμουνα, και μου είχε γράψει γράμμα για δουλειά εκεί, του λέω «*Για δουλειά θα βρούμε!*» «*Ή εδώ, ή στα χωριά, έξω.*» Κι όταν του λέω «στα χωριά» εννοούσα θα πάμε στα βουνά, στα χωριά, έξω. Ναι! Ήρθε ο Πέτρος, μια δόση μάζ ειδοποίησε ένας από ένα άλλο χωριό ότι θέλουνε μπαταρία οι αντάρτες. Για τον ασύρματο. Ε, «*Τι θα γίνει, τι ώρα φεύγει το λεωφορείο;*» Έπρεπε να πάρουμε λεωφορείο, τώρα, που πηγαίνει στα χωριά. Τους είπα εγώ στις τέσσερις η ώρα το λεωφορείο, θα βγούνε, λέει, να πάρουνε, μια ομάδα να κατέβει να πάρει τη μπαταρία. Μπήκαμε και μεις στο λεωφορείο με τον Πέτρο, έξω απ' τα Καλάβρυτα μας σταματάνε αυτοί, οι αντάρτες, κατεβαίνουμε κάτω, ο ομαδάρχης του 'ξερε εν τω μεταξύ «*Ποιος είναι ο Κονισιώτης;*» λέει. Λέω «*Εγώ!*» Πήγα εκεί, του λέω «*Έλα Πέτρο, πάμε και 'μεις από κει...*», απ' τους αντάρτες, την ομάδα των ανταρτών, μου λέει, πήγαν οι άλλοι να βγάλουν την μπαταρία, και είχαν και τον κόσμο εκεί... Ένας χασάπης από τα Καλάβρυτα είχε το πορτοφόλι, πήγαινε στα χωριά να ψωνίσει, να αγοράσει γίδια. Κι είχε το πορτοφόλι με λεφτά εδώ. Λοιπόν..., το είδε ένας αντάρτης και του το παίρνει, το πορτοφόλι. Έρχεται ο Κώστας, [Χαμηλώνει τη φωνή του] «*Μου πήρε τα λεφτά όλα, ένας αντάρτης!*» «*Ποιος;*» του λέω. «*Ο τάδε!*» Μου τον δείχνει. «*Καλά εντάξει!*» του λέω. Πάω στο διμοιρίτη, του λέω «*Ένας συναγωνιστής πήρε τα ... απ' τον Κώστα!*» Κατ' αρχήν ήταν και συμπαθών! Αριστερός αυτός, ο χασάπης. «*Είναι και δικός μας αλλά του πήρε τα λεφτά!*» Ε, πάει, του λέει «*Πήρες το πορτοφόλι;*» Λέει «*Ναι!*» Του το δίνει, του το δώσαμε του χασάπη τα λεφτά. Από κει παίρνουμε την μπαταρία και φεύγουμε. Ήταν και ένας φαντάρης μέσα στο αυτό..., εγώ είχα πολιτικά ρούχα, και του παίρνω το παντελόνι και το χιτώνιο και τα φόρεσα εγώ. Γιατί με 'κείνα, πού να πάω και με τα σκαρπίνια και τα παπούτσια εκεί!

(ΕΑ) Πηγαίνατε για να μείνετε στο βουνό, τότε.

(ΑΔ) Ναι! Βέβαια! Πηγαίναμε για να μείνουμε τώρα εμείς!

(ΕΑ) Μάλιστα.

(ΑΔ) Ναι. Πήγαμε. Φτάνω στο Χελμό, στο Πλανητέρο. Στο Μάζι επάνω ήταν το συγκρότημα, ο Μανώλης, τότε. Πήγαμε τη νύχτα εκεί, ε, με συστήσανε και μένα εκεί, ήσανε όλοι στα σπίτια, είχαν ανάψει φωτιές, στεγνωνότανε... Το Μάζι ήταν ακατοίκητο χωριό. Μόνο το καλοκαίρι πηγαίνανε. Και πηγαίναν οι αντάρτες και συνέχεια μετά εκεί πηγαίναμε, μαγειρεύαμε, στεγνώναμε, πλενόμαστε... Λοιπόν, το βράδυ με βγάζουν σκοπιά! Τη χειρότερη ώρα. Τώρα επειδή ήμουν καινούργιος... [Γελάει]

(ΑΔ) Δώδεκα με δύο. Έξω απ' το χωριό. Τι ήξερα εγώ τώρα!

(ΕΑ) Σας δίνουν και όπλο.

(ΑΔ) Ναι, μου δώσανε όπλο.

(ΕΑ) Σκοπιά...

(ΑΔ) Αλλά ήξερα τώρα εγώ ..., ναι. Πήγα εκεί, με πάει εκεί αυτός, φεύγει ο άλλος ο σκοπός, έτρεμα εγώ τώρα! Μόνος μου... Ναι. «*Αν ακούσεις τίποτα...*» μου λέει «... *εδώ απ' το δρόμο, θα φωνάξεις «Αλτ»!*» Λοιπόν...

(ΕΑ) Εσείς τώρα ήσασταν στα δέκα οχτώ, δέκα εννιά, είκοσι, εκεί;

(ΑΔ) Όχι, δεν ήμουνα είκοσι! Είκοσι ήμουνα όταν τελειώσαμε τ' αντάρτικα.

(ΚΕ) Ε, δέκα οχτώ! Άμα είναι το '48... κάπου εκεί! Γιατί τότε; '47 πρέπει να ανεβήκατε πάνω!

(ΑΔ) Το '46!

(ΚΕ) '46;

(ΑΔ) Με τους πρώτους αντάρτες! Βέβαια! Το '48 τελείωσαν, το '49..

(ΚΕ) Ναι!

(ΕΑ) Στην Πελοπόννησο...

(ΑΔ) Ναι.

(ΕΑ) Ναι! Άρα στα δέκα οχτώ...

(ΑΔ) Δέκα εφτά χρονών!

(ΕΑ) Δέκα εφτά!

(ΑΔ) Δεκάξι, δέκα εφτά, γιατί...

(ΕΑ) Δέκα εφτά, ναι, σωστά!

1:08:55 Η μάχη στο συγκρότημα Σιβίστρας .

(ΑΔ) Τέλος πάντων, πέρασε η ώρα, ήρθε, μ' αλλάξανε, την άλλη μέρα φύγαμε για την Σιβίστρα, το συγκρότημα... Ήταν ένα χωριό «Σιβίστρα» που 'ταναι οπλισμένοι, όλοι οι πολίτες! Και πηγαίναμε να τους πάρουμε τα όπλα. Πάμε στη Σιβίστρα το

πρωί, χαράματα δηλαδή, [Γάβγισμα σκύλου] είχαμε έναν μπροστά που 'ξερε το δρόμο και μπαίναμε στο χωριό. Πριν μπούμε στο χωριό, αυτός μας ντουφεκάει. Ο σκοπός που είχανε, κι αυτόν που είχαμε μπροστά τον χτυπάει η σφαίρα εδώ! Νύχτα, ρε παιδί μου, να τον πάρει εδώ στον τόπο. [Γάβγισμα] Μπαίνουμε μέσα αρχίζουμε τα μπαμ, μπουμ, μπαίνουμε στο χωριό, αυτοί απ' το χωριό φύγαν όλοι οι άντρες! Στον κάμπο, κάτω! Με τα όπλα! [Γάβγισμα σκύλου] Πήγαμε στο χωριό, ψάχναμε τα σπίτια τώρα... Άντρες εδώ... Πουθενά οι άντρες! Από κάτω αυτοί, τώρα, μας βάζανε! Τους βάζαμε και 'μεις απ' τον κάμπο, ε, ψάξαμε εκεί δεν υπήρχε κανένας άντρας, μέσα.

(ΕΑ) Βρήκατε τρόφιμα πάντως;

(ΑΔ) Ε, ε, βέβαια βρήκαμε τρόφιμα...

(ΕΑ) Τουλάχιστον βρήκατε.

(ΑΔ) Εγώ για να είμαι ειλικρινής γιόμισα τις τσέπες μου κουραμπιέδες. [Γελάει]

1:10:16 Επεισόδια στη Σιβηρία

Ήτανε Χριστούγεννα, ναι! Λοιπόν, πάω σε μια γυναίκα «Ο άντρας σου τίποτα...» «Έφυγαν, παιδάκι μου...» λέει, «Έφυγαν οι άντρες!» Ναι. Λοιπόν... είχε και δυο κορίτσια. Είχα κι άλλον έναν κοντά μου, πιο νέον από μένα, σαν αντάρτης, ε, πάει και της λέει «Έλα, πού είναι ο άντρας σου;» ξέρω 'γω και τη χτυπάει τη γυναίκα! Και γω γυρίζω με το αυτόματο, του κοπανάω μία, του φεύγει ένα δόντι, δύο, του είχαν φύγει... [Γελάει] Ε, μετά με ανάφερε, αναφορά, θα μ' έπαιρναν στο αντάρτικο ε, και με φωνάζει ο Μανώλης, γιατί τότε που ήμασταν και λίγοι στην αρχή, γνωριζόμαστε... Ναι. Μου λέει «Τι έγινε; Χτύπησες τον...» Λέω «Οι χωροφύλακες χτυπάνε τις μανάδες μας! Και τι ήθελε; Η μάνα να πει πού είναι τα παιδιά της κι ο άντρας της; Και γυρίζει και τη χτυπάει;» Λοιπόν... Ε, δεν με περάσανε μετά, λέει «Σ' αυτό έχεις δίκιο!» Φύγαμε από 'κει, τραυματίζεται ένας έξω απ' το χωριό, σ' ένα χωράφι μέσα, στη [ακατάληπτα] Και μου λέει ο λοχαγός «Να πας να το πάρεις!» λέει. «Πάρε κι άλλον έναν αντάρτη και να πας!» Πού να πας τώρα; Εκεί πέφταν οι σφαίρες, παιδιά, αλλά δεν μπορούσα να μην πάω τότε! [Γελάει] Έπρεπε να πάω! [Γελάει] «Να πάω!» Παίρνω κι άλλον έναν αντάρτη, πάμε εκεί, σκύβουμε να τον πάρουμε, και να 'ρχόνται οι σφαίρες απάνω μας σφιντ, σφιντ, σφίντ! Ναι. Γιατί μας βλέπαν τώρα από κάτω. Τον παίρνω τον φουκαρά, δεν μπορούσε να σταθεί όρθιος. Τον βγάλαμε εκεί στο δάσος, τον βάλαμε σε φορείο μετά... Κι από 'κει άρχισε η περιπέτεια στο αντάρτικο!

1:12:16 Πώς περιποιόντουσαν τους πληγωμένους που είχαν βαρύ τραυματισμό

(ΕΑ) Πρώτα απ' όλα, τους πληγωμένους, μια και μιλάμε για βαρύ τραυματισμό, είχατε δυνατότητα να τους περιποιηθείτε; Πώς;

(ΑΔ) Τους πηγαίναμε... Σε σπηλιές τους πηγαίναμε ή σε κανένα χωριό και τους κρύβαμε. Όπως και 'γω όταν τραυματίστηκα, μετά, στα Τσιπιανά, επήγαν και με κρύψανε σ' ένα χωριό. Στου Τάτση. Στου παππά το σπίτι. Δεξιός ο παππάς, είχε

έναν γιο αξιωματικό, ήρθε ο στρατός, γιατί ξέραν τα χωριά ότι περάσανε έναν τραυματία. Δεν κρυβόντανε αυτά. Ε, και ψάξαν τα χωριά αυτά, ε, δεν με βρήκανε. Και 'γω ήμουνα πολύ χτυπημένος. Δεν μπορούσα ούτε να... προς νερού μου να σηκωθώ. Η παπαδιά, ας είναι καλά, πολύ καλή γυναίκα. Με εξυπηρετούσε τον φουκαρά... Λοιπόν, μετά από ένα μήνα, ενάμισο, ε, μπορούσα να πατήσω, να σηκωθώ γιατί ήμουνα στην σπονδυλική στήλη, πίσω...

1:13:23 Τον φυγάδευσαν όταν όλο το χωριό έμαθε ότι κρυβόταν στο σπίτι του παππά

((ΑΔ) ... τραυματίας, χτυπημένος. Της λέω «'Ασε, θα βγω έξω! Να κάνω το «ψιλό» μου!» Και βγαίνω στην αυλή που είχε τα γίδια, να κάνω το «ψιλό»... Μέσα σε μια ώρα είχε μάθει το χωριό όλο ότι ο τραυματίας είναι στου παππά το σπίτι! [Γάβγισμα σκύλου]

(ΑΔ) Ναι! [Γελάει] 'Ηρθανε οι [ακατάληπτο] με παίρνει με βάζει σ' ένα μουλάρι [Γάβγισμα σκύλου] με πήγε και μ' έκρυψε σ' άλλο χωριό.

(ΕΑ) Σ' άλλο χωριό!

(ΑΔ) Σ' άλλο χωριό. Στη Σκοτεινή. Ναι. Ε, μετά αρχίζει και περπάταγα εγώ, έκανα δουλειά εκεί, μάζευα τις πληροφορίες και τις έστελνα απάνω στο... συγκρότημα, απ' τα χωριά, έστελνα [ακατάληπτα λόγω θορύβου] τις πληροφορίες και ...

(ΚΕ) Άμα έχεις κουραστεί...

(ΑΔ) Όχι, όχι, ακόμα! Μετά, αφού ήμουνα τώρα..., έτρεχε, μου 'τρεχε συρίγγιο εμένα, το τραύμα. Συνέχεια! Και αναγκάστηκα μετά, μου 'παν για έναν γιατρό που ήταν σ' ένα χωριό έξω απ' τα Καλάβρυτα και σηκώθηκα και πήγα. Καβάλησα σ' ένα μουλάρι και πήγα. Και μου το 'βγαλε το τραύμα χωρίς ένεση χωρίς τίποτα. Το 'πιασε και μετά μου λέει «Μην κουνιέσαι καθόλου και μη φωνάζεις! Πρέπει να στο καθαρίσω...» λέει, γιατί είχε υφάσματα το τραύμα που πήγε μέσα! Μου το καθάρισε καλά ο φουκαράς και έκλεισε το συρίγγιο. Και τώρα βρισκόμουν με δουλειές τέτοιες, του ποδαριού, που λένε. Μετά έπρεπε να φτιάξω την πολιτοφυλακή.

(ΕΑ) Θέλετε να κάνουμε ένα διάλειμμα; Πριν μπούμε στην...

(ΑΔ) Ε, άμα θέλετε κάνουμε! Δεν έχω...

(ΚΕ) Όχι! Εσείς να μην έχετε κουραστεί!

(ΕΑ) Εσείς αν θέλετε να πάρετε μια ανάσα...

(ΑΔ) Όχι, όχι!

(ΕΑ)... να πιείτε και λίγο νεράκι!

(ΑΔ) Πρέπει να πίνω...

(ΕΑ) Να κάνετε κι ένα τσιγάρο! Δεν κάνετε, δηλαδή;

(ΑΔ) Δεν κάνω! Δεν κάνω τσιγάρο!

(ΕΑ) Το ξέρω, γι' αυτό... [Γέλιο] Να κάνει ο Βασίλης ένα τσιγάρο τότε! [Γέλιο]

(ΕΑ) Ναι, αλλά λέω, τώρα θέλετε λίγο να σταματήσετε...

(ΑΔ) Όχι! Όχι! Δεν είμαι... Εντάξει είμαι! Δόξα τω Θεώ! [Γελάει]

1:15:41 Πώς μάθαιναν τι γινότανε στην υπόλοιπη χώρα

(ΕΑ) Ωραία! Μια και κάνουμε τη διακοπή. Έχω μία απορία. Μαθαίνατε... Πια είμαστε '46, '47. Μαθαίνατε τι γίνεται στην υπόλοιπη χώρα; Θέλω να πω... ναι!

(ΑΔ) Πώς δεν μαθαίναμε!

(ΕΑ) Πώς δεν μαθαίνατε! Πώς μαθαίνατε, λοιπόν; Ωραία! Προφανώς μαθαίνατε! Αυτό θα 'θελα...

(ΑΔ) Ερχόσαντε στα χωριά, από τις πόλεις, κόσμος.

(ΕΑ) Ναι, όχι, θέλω να πω μέσα από την οργάνωση αν...

(ΑΔ) Μετά είχαμε οργανώσεις μεσ' στις πόλεις. Παντού!

(ΕΑ) Ναι, ναι.

(ΑΔ) Και είχαμε.

(ΕΑ) Αλλά πώς έφτανε αυτό σε σας; Αυτό ρωτάω. Σεις ήσασαν επάνω, στα ορεινά.

(ΑΔ) Ε;

(ΕΑ) Πώς έφτανε στο Χελμό;

(ΑΔ) Δεν έφτανε στο Χελμό! Αυτός ερχότανε στα Σουδενά που ήμουνα εγώ!

(ΕΑ) Ναι! Ωραία. Στα Σουδενά.

(ΑΔ) Καταλάβατε; Ερχόταν στα χωριά που ήτανε οι αντάρτες, άλλοι αντάρτες, οι πολιτικοί, ήτανε οι πολιτικοί...

(ΕΑ) Επίτροποι.

(ΑΔ) Ναι. Διάφοροι αυτοί που ήταν στις οργανώσεις, πολιτικοί που κάναν...

(ΕΑ) Ωραία!

(ΑΔ) Λοιπόν, εκεί φτάνανε, δίναν τα σημειώματα κι από 'κει προχωρούσαν τα σημειώματα...

(ΕΑ) Συζητάγατε για τα σημειώματα αυτά; Τα σημειώματα λέγανε θα κάνουμε αυτό, ή θα κάνουμε το άλλο, ή δεν θα κάνουμε! Τα συζητάγατε σαν συγκρότημα, που είπατε και σεις; Σαν ομάδα; Σαν ομάδα έννομη!

(ΑΔ) Οπωσδήποτε, όταν ήταν ορισμένα να συζητήσουμε, τα συζητάγαμε. Διότι ερχόσαν και σημειώματα από μέσα απ' τα Καλάβρυτα. Απ' τη Χωροφυλακή. Είχαμε χωροφύλακες που ήτανε. Και μας στέλναν και μας λέγανε «Ο τάδες έρχεται στην Αστυνομία και δίνει πληροφορίες!» Είχανε τέτοιους. Υπήρχε και η φτώχεια! Και τους

δίνανε μακαρόνια, η Χωροφυλακή, δεν τους δίνανε λεφτά. Μακαρόνια, ρύζια, τροφίματα.

(ΕΑ) Και καρφώνανε!

(ΑΔ) Ναι.

(ΕΑ) Χαφιέδες.

1:17:32 Τοποθετήθηκε ως Διοικητής της Πολιτοφυλακής. Τα καθήκοντά του

(ΑΔ) Όπως μετά που φτιάξανε την πολιτοφυλακή ήρθε ένας Φουρτούνας, Φουρτούνης. Που ήταν Ταγματάρχης στην Χωροφυλακή και οργάνωσε την Χωροφυλακή. Την.. Πολιτοφυλακή! και λέω..! Ναι. Κι ήρθε και στα Καλάβρυτα, στα Σουδενά, να οργανώσει την Πολιτοφυλακή. Ε, και κει με βάλανε εμένα στην Πολιτοφυλακή, και με βάλανε Διοικητή της Πολιτοφυλακής. Γιατί τώρα εγώ θεωρούμουνα παλιός αντάρτης! [Γαύγισμα σκύλου] Κατάλαβες; Πιο έμπειρος, πιο αυτό... Και με βάζει κι είχαμε πέντε, έξι χωριά στη δικαιοδοσία, που τα κουμαντάριζα.

(ΕΑ) Ποια ήταν τα καθήκοντά σας;

(ΑΔ) Τα καθήκοντα...

(ΕΑ) Σαν πολιτοφύλακας;

(ΑΔ) ...να μην πάνε, να τους δώσουμε άδεια για να πάνε στα χωριά, στα Καλάβρυτα. Δηλαδή, ν' αρχίσουν να νιώθουνε ότι υπάρχει πολιτοφυλακή!

(ΕΑ) Ότι υπάρχει μια εξουσία χωριστή.

(ΚΕ) Να υπάρχει κράτος!

(ΕΑ) Να υπάρχει κράτος!

(ΚΕ) Να υπάρχει το κράτος του Δημοκρατικού Στρατού!

(ΕΑ) Με κανόνες...Ναι.

1:18:32 Για να τους δίνει την άδεια μετακίνησης τους έβαζε σε κάποια υποχρέωση

(ΑΔ) Και για να ρθούνε τώρα σε μένα για να τους δώσω το χαρτί, την άδεια, τον έβαζα σε κάποια υποχρέωση. Και του 'λεγα «Θα μου φέρεις δυο ζευγάρια σόλες!» Ναι. «Θα μου φέρεις χαρτί.» Γιατί βγάζαμε εφημερίδα. Ναι. Που θέλανε απάνω, το Συγκρότημα. Ναι. «Θα μας στέλνεις φάρμακα! Ασπιρίνες!» Ό,τι θέλαμε, αφού δεν μπορούσαμε να τα πάρουμε, τον υποχρεώναμε αυτόν, σαν πολίτης να πάει να πάρει δυο ζευγάρια σόλες. Όταν πέρναγε από την Χωροφυλακή, έξω να φύγει, ψάχνανε οι χωροφύλακες. Είχαν φυλάκια! Ε, τώρα ένας πολίτης μπορούσε να πάρει. Κατάλαβες; Και μ' αυτό τον τρόπο γινότανε...

(ΕΑ) Εφοδιασμός και...

(ΑΔ) Εφοδιασμός σε 'μας και ορισμένα που δεν μπορούσαμε να τα 'χουμε.

(ΕΑ) Ναι.

(ΑΔ) Κατάλαβες; Κι έτσι, στα Σουδενά πάω ένα πρωί, που τα φώτισε πια, ας πούμε, έξω από τα Σουδενά στον Αη Θανάση. Ήτανε ένα εκκλησάκι και το λέγανε Αη Θανάση. Λοιπόν... και πάμε και τη στήνουμε, κρυβόμαστε πίσω απ' το εκκλησάκι, ναι, και ήρθανε ... [Γελάει] είκοσι χωριάτες, χωρίς άδεια! Ναι. Τους πιάναμε, από πίσω. «Πού πας χωρίς άδεια;» «Ε, να βιαζόμουνα, ...» ο καθένας έλεγε κάποιο ψέμμα. [Γελάει] Τέλος πάντων! Ε, και μετά τους δίναμε την άδεια... «Πήγαινε στα Καλάβρυτα, αλλά θα μου φέρεις αυτό!» Ναι. «Θα μου φέρεις το αυτό...» Κι έτσι τους αναγκάσαμε, τους πιέσαμε να μας φέρνουν ορισμένα πράγματα που τα 'χαμε ανάγκη. Λοιπόν...

1:20:19 Ο μπάρμπα Φίλιππος που έδινε αναφορά στη Χωροφυλακή για τις κινήσεις των ανταρτών

Ορισμένοι φεύγαν κρυφά. Όπως έφευγε ένας μπάρμπα Φίλιππος και πήγαινε στα Καλάβρυτα, κρυφά. Ε, αυτός απ' τα Καλαβρυτα, χωροφύλακας μου έστειλε το σημείωμα, εμένανε. Ότι ο μπάρμπα Φίλιππος έρχεται στη Χωροφυλακή και τους λέει πότε πέρασαν αντάρτες, τι αντάρτες, αν είναι στα Σουδενά αντάρτες, ναι. Τι άλλο κάνετε, ξέρω γω. Ε!

(ΕΑ) Τι τον κάνατε αυτόν;

(ΑΔ) Στείλαμε το σημείωμα εμείς απάνω στον Μανώλη, ε, και λέει ο Μανώλης «Να τον πιάσεις να τον στείλεις απάνω!»

(ΕΑ) Να τον συλλάβετε, δηλαδή.

(ΑΔ) Να τον συλλάβουμε. Πάω στον μπάρμπα Φίλιππο «Τι έγινε μπάρμπα Φίλιππο;» «Καλά!» ξέρω 'γω... Τέσσερα παιδιά, κουτσούβελα, ο μπάρμπα Φίλιππος. [Γελάει] Λοιπόν... κι ήταν και δεξιός, ταγμένος, ας πούμε. Ναι. Λοιπόν... τον παίρνω εκεί, έρχεται, όταν τον έπιασα εγώ, τον κράτησα μια μέρα, δυο εκεί μαζί μου, πηγαίναμε απ' το ένα χωριό στο άλλο για δουλειές εμείς άλλες, ε... έρχεται, κινήθηκε ένα τάγμα απ' τα Καλαβρυτα κι έρχεται κι έκανε στο Χελμό. Οπότε, δεν μπορούσα εγώ να τον στείλω επάνω αφού ήταν το τάγμα, κρυβόμαστε, φεύγαμε απ' το τάγμα, το παρακολουθάγαμε, για να στέλνουμε απάνω πληροφορίες, πού πάει το τάγμα... Ναι! Πού σταμάτησε, πού... κι αυτή η δουλειά ήταν δέκα μέρες, το τάγμα, εκεί στο Χελμό, στα χωριά, γύριζε. Δέκα μέρες τον είχαμε κοντά τον μπάρμπα Φίλιππο. Ναι. Λοιπόν... Μετά, έφυγε το τάγμα, τώρα ήξερα εγώ ότι αν τον έστελνα επάνω δεν θα γλίτωνε... αφού είχε στοιχεία ότι πάει στην Αστυνομία... Του λέω «Μπάρμπα Φίλιππο πας στα Καλάβρυτα και στην Αστυνομία;» «Μα, όχι!» λέει «Δεν πάω, περνάω καμιά φορά, ένας γνωστός μου χωροφύλακας... πίνουμε κανέναν καφέ...» τέτοια... Τέλος πάντων, αυτά τα ξέραμε τώρα εμείς... «Μπάρμπα Φίλιππε, πας στην Αστυνομία; Σου δίνουνε μακαρόνια και ρύζια; Πες τα!» του λέω «Τα ξέρω!» Λέει «Πάω, Αντρέα, τι να κάνω; Πεινάνε τα παιδιά, και βλέπεις τι κάνουμε...» Αρχίζει τα ... τις κλαψούρες, εκεί... «Μπάρμπα Φίλιππο πρέπει να σε στείλω απάνω!» του λέω. «Μη με στείλεις απάνω!» Έπεσε στα πόδια εκεί ο μπάρμπα Φίλιππος... Τέλος πάντων, εγώ τώρα σκεφτόμουνα τα παιδιά του! Εν τω

μεταξύ δεν ήμουνα άνθρωπος της βίας. Ήξερα κι από 'δω την κατάσταση κι από κει. Ε, του λέω «Άκου 'δω, δεν θα σε στείλω επάνω, αλλά δεν θα ξαναπάς στα Καλάβρυτα!» Κατάλαβες; «Ή θα στέλνεις τη γυναίκα σου ή θα λες σε κάποιον άλλον να σου φέρνει τι θες. Θα μου δίνεις σημείωμα να το δίνω στη γυναίκα σου να πηγαίνει!» Το 'κοψε ο μπάρμπα Φίλιππας! Έ, ήρθε ο Μανώλης κάτω στο Πλανητέρο, ν ερχόσαντε οι αντάρτες μια φορά το μήνα, ξέρω 'γω.... Το Συγκρότημα εκεί ήταν στο Πλανητέρο, ένα ποτάμι, με πλατάνια και ερχόσαντο οι γυναίκες απ' το χωριό, απ' τις [ακατάληπτο], τους πλένανε, κάναν μπάνιο, πλενόσαντε οι αντάρτες, τους μαγειρεύανε, καζάνια, κρέατα, παίρναμε εμείς και τους μαγειρεύανε, και ... ήρθε κι ο Μανώλης εκεί, πάω στο Μανώλη «Τι έγινε...» μου λέει «... αυτός ο αλήτης ο μπάρμπα Φίλιππας;» Του λέω «Τι να τον στείλω, ρε συ Μανώλη, επάνω; Τέσσερα κουτσούβελα έχει, από δυο χρονών μέχρι οχτώ!» Ναι. «Του λέω το 'κοψε αυτό! Πήγαινε από ανάγκη. Να πάρει κανένα μακαρόνι.

(ΕΑ) Συμφώνησε ο Σταθάκης;

Ε, λέει «Κι εσύ δίκιο έχεις και 'γω δίκιο έχω!» μου λέει. Ναι. Του λέω «Με τον να τον στέλναμε από πάνω, εχθρούς θα κάναμε και όχι φίλους, ενώ...» Δεν ήταν συνειδητοποιημένος ρουφιάνος ή κατάσκοπος. Ήταν της ανάγκης. Και μετά όταν διαλύθηκε το αντάρτικο πήγε σε μια που 'χα στο Πλανητέρο, που ήξερε ότι έχω επαφές, της λέει «Θέλω να μου πεις πού θα γίνει το δικαστήριο του Αντρέα, να πάω μάρτυρας υπερασπήσεως!»

(ΕΑ) Θα φτάσουμε σ' αυτό.

1:25:10 Η μάχη που είχε ως αποτέλεσμα να λάβει το βαθμό του Λοχαγού με απόφαση του Μάρκου

(ΑΔ) «Τέρμα αυτό!» της λέω «Δεν υπάρχει...» Λοιπόν... Τώρα η πολιτοφυλακή, είχαμε οργανωθεί πολύ καλά εμείς στα χωριά. Κατάλαβες; Δεν υπήρχε θέμα. Απ' τα Καλάβρυτα δεν ερχόσανε. Δεν έβγαιναν εύκολα έξω. Μια δόση, πάω εγώ έξω απ' τα Καλάβρυτα, στον Άγιο Κωνσταντίνο, ένα φυλάκιο, με την πολιτοφυλακή, και τους χτυπήσαμε με τα... ένα πολυβόλο, οπλοπολυβόλο είχαμε, ναι. Ε, αυτοί πλακώσανε με τους όλμους και βάζαμε εμείς... Ήτανε δάσος απάνω στο κάστρο, εκεί ανεβήκαμε, στο αυτό, δεν φοβόμαστε. Αυτοί βάραγαν το βουνό. Πολλές ώρες ρίχνανε. Το είπε το ράδιο ότι χτυπήσανε τα Καλάβρυτα οι αντάρτες...

(ΕΑ) Τώρα είμαστε στη μάχη των Καλβρύτων, δηλαδή.

(ΑΔ) Ε;

(ΚΕ) Όχι, νωρίτερα, νωρίτερα!

(ΕΑ) Νωρίτερα! Νωρίτερα!

(ΕΑ) Νωρίτερα, πριν την μάχη.

(ΚΕ) Το '47!

(ΑΔ) Μετά!

(ΕΑ) Το '47.

(ΑΔ) Μετά μαζευτήκαν και χτυπήσανε. Ναι. Εκεί τ' άκουσε και ο Μάρκος, απάνω, το ράδιο, που τη χτυπήσαμε, ναι! Στον ασύρματο του Σταθάκη «*Ποιός χτύπησε τα Καλάβρυτα; Εσύ χτύπησες κι αυτό;*» Λέει ο Σταθάκης «*Όχι, η πολιτοφυλακή! Ένα τμήμα της πολιτοφυλακής!*» Λέει «*Να του δώσεις τον βαθμό του Λοχαγού!*» λέει. «*Στο Συγκρότημα όλο!*» λέει. Ναι. Και πράγματι! Το Συγκρότημα καλιέται, λέει ο Μανώλης έτσι, κι έτσι. «*Ο Κονιτώτης, από πάνω...*» λέει «*... ανεβαίνει στο βαθμό του Λοχαγού!*» λέει.

(ΕΑ) Με απόφαση του Μάρκου.

(ΑΔ) Ε;

(ΕΑ) Με απόφαση του Μάρκου, λέω!

(ΑΔ) Με απόφαση του Μάρκου. Ήταν μεγάλη δουλειά τώρα, ο Μάρκος...ναι!

(ΕΑ) Το καταλαβαίνω.

(ΑΔ) Άλλο να σου ...

(ΕΑ) Για δυο λεφτά! Φτάνει! Εσείς τώρα... νιώθεις...

(ΑΔ) Δεν νιώθεις καλά; Οπωσδήποτε νιώθεις κάποιο, αλλά..., τέλος πάντων, εγώ ήμουνα και λιγάκι ήσυχος, ναι. Ε, προχωρούσαμε εκεί, αρχίζει το πράγμα μετά, μαζεύαμε τροφίματα, εμείς που ήμασταν στην πολιτοφυλακή είχαμε πολλές αγγαρίες, δουλειές να κάνουμε! Έπρεπε να μαζέψουμε τροφίματα, να πάμε να τα κρύψουμε, έπρεπε να φτιάξουμε παξιμάδια για να 'χουμε το χειμώνα, να έρχεται το Συγκρότημα να του δίνουμε να φάει, ε, να ξέρουμε από πού έχουμε να πάρουμε γίδια για να σφάξουνε όταν θα 'ρθει το Συγκρότημα κάτω. Λοιπόν... να τα σφάξουμε, να τους τα μαγειρέψουμε... Όλα αυτά ήτανε...

(ΕΑ) Δικιά σας δουλειά.

(ΑΔ) Δικιά μας δουλειά.

(ΕΑ) Τροφοδοσία μόνο. Επιστρατεύσεις και λοιπά από στρατολογία....

(ΑΔ) Στρατεύσεις! Μέσα ήμαστε. Ήμαστε πρώτοι, γιατί εμείς έπρεπε να δώσουμε...

(ΕΑ) Να ετοιμάσετε...

(ΑΔ) ... τα ονόματα! Ναι. Και κάναμε κι επιστρατεύσεις και στο Πλανητέρο. Εκεί είναι ορισμένα σημεία που δεν τα ξεχνάει το μυαλό. Στο Πλανητέρο εγώ είχα κάνει και τραυματίας και με γνωρίζανε. Σαν δικό τους άνθρωπο, ας πούμε. Λοιπόν... και κάναμε επιστρατεύσεις, έπρεπε να δώσω κατάσταση, εγώ, τα παιδιά, το τάδε, το τάδε.

1:28:32 Μάνα ν' αλλάζει τα παιδιά, είναι... πολύ βαρύ

(ΑΔ) Πήγαν εκεί, τα πιάσανε τα παιδιά, τα μαζέψαν στην εκκλησία, και πήραν κι ένα παιδί από την Τζαμπρίνα, που τη λέγανε αυτή τότε, ήτανε το σπίτι της εκεί στην πλατεία και 'κει πήγαινε, καθόταν κι ο Σταθάκης σ' αυτήνε και τρώγανε, δικιά μας, ας το πούμε. Ε, κι έρχεται, με φωνάζει έξω, που ήμουνα εγώ εκεί στην εκκλησία, μου λέει «*Αντρέα, πήρανε...*» λέει «*...τον Γιώργο!*» μου λέει. «*Κάνε μου τη χάρη...*»

λέει, γιατί είχε δυο παιδιά. Λοιπόν.... «Ο Γιώργος ξέρει και πάει στα χωράφια...» λέει «... να πάρουν το Αλκιβιάδη!» Ε, ξέρεις τώρα, μάνα ν' αλλάζει τα παιδιά, είναι... πολύ βαρύ, ας το πούμε! Ο Αλκιβιάδης ήταν του γυμνασίου παιδί. Είχε βγάλει το γυμνάσιο... Τον ήξερα εγώ, τώρα. Λέω «Εντάξει, ό,τι θέλεις!» Ε, το 'πε του Αλκιβιάδη, λέω «Εντάξει, θα τον κρατήσω κοντά μου τον Αλκιβιάδη, στην πολιτοφυλακή!» Επειδή ήξερε και γράμματα, κατάλαβες; Λοιπόν, πράγματι, πήραμε τον Αλκιβιάδη, τον κράτησα εγώ, δηλαδή δεν πήγε στο Συγκρότημα, κι ο Αλκιβιάδης είναι τώρα εδώ, στην Αγία Παρασκευή κάθεται αυτός. [Γελάει] Λοιπόν... Τέλος πάντων. Και όλα αυτά πέφταν σε μας.

1:30:04 Χειμώνας, χιόνι πολύ, δυσκολία να βρουν τρόφημα, να βρουν τη σπηλιά που είχαν κρύψει οπλισμό

(ΑΔ) Ηρθε, ήρθε το πράγμα μετά, το χειμώνα που κάναν την «Εννάτη», που ήρθε κι η «Χιονάτη», δεν ήταν μόνον η «Εννάτη», ήταν η «Χιονάτη» που μας έκανε τη ζημιά. Διότι δεν μπορούσαν να κουνηθούν. Όπου να πήγαινες αφήνες αχνάρια. Ναι! Όπου να κινηθείς. Μετά έριξε τόσο χιόνι, που εμείς δε μπορούσαμε να βρούμε τα τροφίματα! Είχανε στείλει απ' την Αλβανία οπλοπολυβόλα και σφαίρες, κι αυτά, τα 'χα κρύψει εγώ σε μια σπηλιά στο... Χελμό. Δεν μπορούσα να τα βρώ! Απ' τα χιόνια και αυτά... Ξέρεις με το χιόνι αλλάζει τελείως το...

(ΕΑ) Χάσατε τα σημάδια.

1:30:53 Η αλλαγή της οργάνωσης του στρατού δημιούργησε δυσκολία στη μετακίνησή του

(ΑΔ) Ναι. Πηγαίναμε, ξαναπηγαίναμε, τα ψάχναμε, δεν μπορούσαμε να τα βρούμε. Γιατί τα θέλανε τώρα πια. Αρχίσανε μετά, είχε γίνει και η διάσπαση στο αντάρτικο, που το φτιάξαμε, το κάναμε τάγμα, τάγματα. Ενώ πρώτα ήμασταν...

(ΕΑ) Συγκροτήματα.

.(ΑΔ) .. λίγους. Ένας λόχος, ξέρω 'γω... Κατάλαβες;

(ΚΕ) Ταξιαρχίες.

(ΑΔ) Ναι, τώρα μετά, την κάναμε ταξιαρχία. Ταξιαρχία, τάγματα και [ακατάληπτο] Λοιπόν... αυτό το πράγμα δεν είχε εύκολη μετακίνηση.

(ΕΑ) Κάτι σαν τακτικός στρατός, δηλαδή;

(ΑΔ) Ναι, ναι! Τακτικός στρατός, τον έκανε! Ναι.

(ΕΑ) Έγινε τακτικός.

(ΑΔ) Οπότε ο τακτικός στρατός αυτός τώρα δεν μπορούσε να κινηθεί, το τάγμα ολόκληρο, πού να πάει να κινηθεί; Παντού ήταν στρατός. Παντού ρουφιάνοι, παντού... ναι. Ενώ πρώτα που ήμασταν ομάδες κινιόσσουνα διαφορετικά. Ναι. Κι αρχίζει από 'κει και πέρα αρχίζει και η διάλυση. Ναι. Μετά πάμε και στα Καλάβρυτα τώρα.

(ΚΕ) Αυτό που λέτε τώρα είναι χειμώνας '48, αρχές '49.

(ΕΑ) Όχι! Τέλος '48.

(ΑΔ) Όχι, τέλος '48.

(ΚΕ) Τέλος '48, χειμώνας του '48 και αρχές του '49.'

(ΑΔ) Ναι,

(ΚΕ) Γενάρη, αυτά, σας είχανε χτυπήσει στην Κόρινθο; Όχι! Το Σταθάκη, αργότερα, τη άνοιξη.

(ΕΑ) Του '49.

(ΑΔ) Το χειμώνα. Το Σταθάκη, βέβαια! Το Σταθάκη του αυτό, το χειμώνα σκορπίσανε όλοι οι αντάρτες. Άλλους πιάσαν... μετά έπεσε ένα σύνθημα ότι όσοι ήταν επιστρατευμένοι, δεν τους πειράζει, ο Στρατός.

(ΚΕ) Μάλιστα.

(ΑΔ) Μετά πέσαν' σύνθημα, γιατί εγώ μετά πήγα... είχα κρυφτεί σ' έναν αρχηγό του ΜΑΥ στα καλύβια του, ε, και έλεγε ο Κονταλώνης «*Είναι στην Τρίπολη, ελεύθερος!*» λέει.

(ΚΕ) Καλά ο Κονταλώνης παραδόθηκε το '50!

(ΑΔ) Ποιο '50;

(ΚΕ) Το '50 παραδόθηκε ο Κονταλώνης.

(ΑΔ) Κάνεις λάθος! Εγώ... [Γελάει] ... το '49 παραδόθηκα και το '50 ο Κονταλώνης;

(ΚΕ) Ναι! '

(ΑΔ) Όχι! Μ' αφού μου λέει ο Κονταλώνης «*Είναι στην Τρίπολη ελεύθερος, γυρίζει αυτός ο...*» και μάλιστα είχα κι άλλον έναν αντάρτη κοντά, που τον έπεισε και πήγε, παραδόθηκε, τον οποίο μετά, όταν ήρθανε να πιάσουν εμένα, τον είχανε κι αυτόν μαζί στο τζέιμς, κι όταν φεύγαμε τον σκοτώσανε αυτό στο τζέιμς και τον πετάξαν κάτω! Απ' το τζέιμς. Το '50 δεν υπήρχε...

(ΚΕ) Όχι, Γενάρη, νομίζω του '50, γιατί έχω διαβάσει την κατάθεση του Κονταλώνη, την έχουνε δημοσιεύσει στα αρχεία του ΓΕΣ.

(ΑΔ) Ναι. Τι έγραφε;

(ΚΕ) Ότι το Γενάρη παραδόθηκε. Τον Αύγουστο είχε σκοτωθεί ο Γκιουζέλης, Αύγουστο του '49...

(ΑΔ) Ο Γκιουζέλης, αυτόν μας τον φέρανε... Τέλος πάντων κι αυτός φαίνεται φίδι! Κι ο Γκιουζέλης! Ναι. Τώρα βέβαια, περάσαν αυτά, αλλά τότε τα κάνανε ταξιαρχίες, ήτανε... γιατί οι περισσότεροι δεν συμφωνούσανε.

(ΚΕ) Με το... της Αργολιδοκορινθίας όμως είχε μείνει σαν Συγκρότημα.

(ΑΔ) Ε, δεν συμφωνούσε ούτε ο Μανώλης... Και οι άλλοι κάτω, οι περισσότεροι δεν συμφωνούσανε, οι αρχηγοί των Συγκροτημάτων. [Γαβγίσματα σκύλου] Ναι,

κατάλαβες; Γιατί, κατ' αρχήν, έφυγε και η... η... η διοίκηση, που τους διοικούσαν, από τα χέρια τους!

(ΕΑ) Η απόφαση.

(ΑΔ) Δηλαδή η απόφαση. Τώρα, έβγαζε απόφαση ο Γκιουζέλης για όλους, ας πούμε. Που δεν ήξερε, ούτε...

(ΕΑ) Την περιοχή!

(ΑΔ) ... την περιοχή σου, τα βουνά, ούτε την κατάσταση. [Γάβγισμα σκύλου] Κατάλαβες; [Γάβγισμα σκύλου] Και από 'κει ήρθε και η γκρίνια. Γιατί ήρθε η γκρίνια;

(ΕΑ) Η οποία πώς εκδηλώθηκε, η γκρίνια, που λέτε;

(ΑΔ) Ε! Εκδηλώθηκε, δεν εκδηλώθηκε τόσο φανερά γι' αυτά, αλλά μεταξύ τους τώρα μιλάγανε.

(ΕΑ) Και αμφισβητούσανε...

(ΑΔ) Ε, βέβαια! Αμφισβητούσανε!

(ΕΑ) Και σχολιάζανε όλο αυτό.

1:35:17 Η μάχη των Καλαβρύτων

(ΑΔ) Και σχολιάζανε. Τέλος πάντων. Και μετά ήταν, να πούμε, το θέμα των Καλαβρύτων. Ε, πώς κάναμε την επίθεση στα Καλάβρυτα, μπήκαμε μέσα. Ε, μαζευτήκαν τα Συγκροτήματα όλα, στο Πλανητέρο, αυτό το χωριό. Ήταν και κοντά στα Καλάβρυτα και απομονωμένο. Και για να 'ρθούνε έπρεπε να φανεί ο στρατός. Είχε..., είχαμε πολλή θέα. Βγάζαμε στα Σουδενά φυλάκια και οτιδήποτε κινιόταν απ' τα Καλάβρυτα, το βλέπαμε. Ε, μαζευτήκανε στο Πλανητέρο τα Συγκροτήματα, απ' τον Πάρνωνα, απ' το Μέναλο, ναι. Ήρθαν εκεί, ψάχναν τα σχέδια, τώρα. Τώρα έπρεπε να πάμε να δουν τα Καλάβρυτα και... Γιατί Κονταλώνηδες, αυτοί, δεν τα ξέρανε τα Καλάβρυτα όπως τα 'ξερε ο Σταθάκης. Κατάλαβες; Κι έπρεπε να πάμε σ' ένα μέρος να..., στο βουνό από πάνω απ' τα Καλάβρυτα, να ιδούμε τα φυλάκια που είναι, που 'χουνε ο στρατός ...

(ΕΑ) Για να κάνουν σχέδιο...πού θα πάνε.

Ναι, πού θα πάει ο ένας λόχος να χτυπήσει, ποιο φυλακιο θα χτυπήσει ο ένας, ποιο ο άλλος... Και πράγματι, και πήγα εγώ μετά, επειδή ήξερα εγώ, στην Κατοχή ήμουνα στα Καλάβρυτα και έβοσκα τα γίδια στα βουνά. Λοιπόν, και πήγα εγώ, τους έβγαλα πάνω σε ένα βουνό που το 'χαμε τα Καλάβρυτα «πίτα» κάτω. Ναι. Και μέσα σε δάσος εμείς, δεν μας βλέπανε. Κι είδαν τα φυλάκια όλα, τα σημειώσανε, κανονίσανε ποιος θα στείλει στο ένα φυλάκιο, στο άλλο, να τα χτυπήσουνε, και την ώρα. Τα Καλάβρυτα, απ' έξω, τα είχανε όλα με χειροβομβίδες.

(ΕΑ) Ναρκοθετημένα.

Ναρκοθετημένα! Ναι. Ναρκοθετημένα, δηλαδή βάζαν μια χειροβομβίδα, ένα σύρμα, τράβαγες το σύρμα εσύ, έσκαγε η χειροβομβίδα. Ναι αυτή ήταν η νάρκωση.

Λοιπόν... κι αρχίσαν τώρα... Εγώ έπρεπε να μπω από 'δω, από πάνω απ' τα Καλάβρυτα μέσα, κι απ' την άλλες μεριές πήγαν άλλοι.

(ΕΑ) Το γνωρίζατε ότι ήταν ναρκοθετημένα;

(ΑΔ) Το ξέραμε, βέβαια.

(ΕΑ) Το ξέρατε.

1:37:35 Πώς έβρισκαν τις χειροβομβίδες στα ναρκοθετημένα

(ΑΔ) Αλλά, τώρα εμείς οι πρώτοι, πηγαίναμε με τα πόδια, σούρνωντας και σιγά.

(ΕΑ) Ναι.

(ΑΔ) Και μπαμ, μπαμ, μόλις καταλαβαίναμε το σύρμα στα πόδια μας, σταματάγαμε. Κι άμα καθόμουν κάτω εγώ, καθόντουσαν όλοι κάτω. Κατάλαβες; Και τι έκανα; Έπαιρνε ένας το σύρμα, σύρμα...

(ΚΕ) Να βρει τη χειροβομβίδα.

(ΑΔ) ... να βρει τη χειροβομβίδα, ναι, να τη βγάλει. Ε, όταν αρχίσανε όμως και από τα άλλα φυλάκια που ... δεν είναι κι εύκολο να φυλάγεσαι, και ξέρω 'γω, σκάγανε χειροβομβίδες, μια, δυο, τρεις, πέντε, αρχίσαν..., στην αρχή πάντοτε σκάγανε χειροβομβίδες, από έναν λαγό, από ένα σκυλί. Αλλά τώρα είδαν που σκάγανε...

(ΕΑ) Πολλές..

(ΑΔ) ... πολλές κι απ' όλες τις μεριές, ε, αρχίσανε να βάζουνε. Να χτυπάνε. Ε, αφού αρχίσανε να χτυπάγανε, και μεις τρέξαμε πια, με τα πόδια, να πούμε, σταματήσαμε πια με το ... αυτό, και χτυπάγαμε. Πέσαμε στα φυλάκια, ο καθένας, γιατί είχαμε ώρα να χτυπήσουμε μαζί τα φυλάκια. Όλα τα φυλάκια από 'κει, από τη δεξαμενή, που ήτανε και ... τα φυλάγανε, τα χτυπήσαμε. Εδώ στον Άγιο Κωνσταντίνο, επειδή ήταν το έδαφος..., δεν μπορούσες να ζυγώσεις, ήτανε γυμνό. Ε, αυτό την ημέρα το ρίξαμε. [Γάβγισμα σκύλου]

(ΑΔ) Ναι. Μπήκαμε μέσα κι αυτοί ήταν εκεί. Αλλά μετά, αφού μπήκαμε μέσα εμείς πήγαν κι από 'κει κι από 'κει, και τους εξολοθρεύσαμε. Μπήκαμε μέσα στα Καλάβρυτα, έπρεπε να πάρουμε...

(ΕΑ) Ο τακτικός στρατός ήταν μέσα, κυβερνητικός στρατός;

(ΑΔ) Κυβερνητικός, ναι!

(ΕΑ) Εγώ ξέρω και για χωροφύλακες και για ΜΑΥδες και λοιπά...

(ΑΔ) Ήτανε, ήταν χωροφύλακες...

(ΕΑ) Δεν ήταν, ο στρατός δεν ήταν στρατός μόνο...

(ΑΔ) Όχι, ο στρατός μάλιστα ήταν στο κάτω μέρος στα Καλάβρυτα, το οποίο το πιάσαν, σχεδόν, το τάγμα, ολόκληρο. Γιατί θυμάμαι, εγώ, που ήμουν σε κάποιο σημείο εκεί μες τα Καλάβρυτα και τους περνάγανε τους αιχμαλώτους. Το τάγμα. Κατάλαβες; Η Αστυνομία, εδώ, πήγανε την χτυπήσανε την Χωροφυλακή, δεν παραδινόσαν αυτοί, οι χωροφύλακες, εν τέλει ρίξανε με σφαίρες, που παίρνει

φωτιά, και πήρε φωτιά το οίκημα κι αναγκαστήκαν και φύγανε. Και γλυτώνει αυτός το καθίκι... [Γέλια] ... πώς Χατζηχρήστος, όχι Χατζηχρήστος.... και πήγε κάτω στη... μετά τον πήγανε και σκοτώθηκε μετά κάτω στην...

(ΕΑ) Στο νότο;

1:40:24 Συγκέντρωσαν τρόφιμα, ρούχα, φάρμακα και χρήματα από την Τράπεζα

(ΑΔ) Ναι, πάλι στην Πελοπόννησο, ας πούμε, προς την Αργολίδα, κάτω εκεί τον είχανε μεταθέσει. Αλλά γλίτωσε από 'κει! Ναι. Ε, μπήκαμε, εμείς η πρώτη μας δουλειά ήτανε να πάρουμε τροφίματα, ρούχα, φάρμακα... Πήγα εγώ στα..., στο σπίτι του φαρμακοποιού, γιατί ήξερα που κάθεται, τον παίρνω, του λέω «*Πάμε στο φαρμακείο να τ' ανοίξεις να πάρουμε φάρμακα.*» «*Εντάξει, εντάξει, Αντρέα, μη με πειράξετε!*» «*Δεν σε πειράζει κανένας!*» του λέω. Ναι. «*Να μας δώσεις φάρμακα θέλω.*» Πράγματι, ήρθαν εκεί [ακατάληπτα] πήρα φάρμακα, τα φορτώσανε... Είχαμε την Τράπεζα. Μετά πάμε στην Τράπεζα, στην ταράτσα, ήταν ο στρατός, είχε ανέβει!

(ΕΑ) Ναι.

1:41:17 Η αυτοκτονία του ταγματάρχη που ήταν στη Σχολή μαζί με τον Σταθάκη

(ΑΔ) Ένας λόχος, ναι. Το τάγμα, η Διοίκηση, του τάγματος. Και χτυπάγαμε την ημέρα, και δεν παραδινόσανε, και μας χτυπάγαν κι αυτοί άμα κινιόμαστε μέσα. Εκεί σκοτώσαν έναν φίλο μου, πήγαμε μαζί και πήγαμε σ' ένα περίπτερο να πέσουμε, και βγάζει το κεφάλι αυτός για να χτυπήσουμε στην ταράτσα επάνω, και του 'ρθε η σφαίρα στο κεφάλι, επί τόπου! Και ο ταγματάρχης που ήταν απάνω στην ταράτσα, το τάγμα, με τον Σταθάκη ήταν μαζί στη Σχολή! Κατάλαβες; Και αρχίσαν και μιλάγανε. Τους λέει ο ταγματάρχης του λέει «*Δεν παραδίνομαι εγώ, Μανώλη...*» του λέει. Ε, «*... αλλά δεν θέλω να πειράξεις τα παιδιά, δεν φταίνει τίποτα, πρώτον εγώ τους έφερα εδώ πάνω! Εγώ είμαι υπεύθυνος για οτιδήποτε!*» Ναι. Λοιπόν «*Έλα κάτω, δεν θα σε πειράξουμε!*» Κι αυτοκτόνησε, αυτός!

(ΕΑ) Αυτός αυτοκτόνησε μέσα, μετά!

(ΑΔ) Ναι. Ναι. Λοιπόν... και οι άλλοι κατεβήκαν κάτω, παραδοθήκανε, κι έτσι μπήκαμε και στην Τράπεζα, πήραμε και τα λεφτά απ' την Τράπεζα, τα οποία τα φόρτωσα σε δυο μουλάρια... [Γελάει]

(ΚΕ) Και δεν θυμάσαι πού τα 'χεις!

(ΑΔ) Ε;

(ΚΕ) Και δεν θυμάσαι που τα 'βαλες! [Γέλια]

(ΑΔ) Όχι, καταναλώσαμε πολλά λεφτά, τα είχα εγώ, τα 'κρυψα. Τα λεφτά τα είχα και τα 'κρυψα και εγώ μου 'λεγε ο Μανώλης «*Στείλε στο 4^ο στο 5^ο τόσα λεφτά.*» Κατάλαβες; Και τους έδινα λεφτά. Λοιπόν... κι εγώ είχα ένα χιλιάρικο και πήγαινα στα χωριά, στους χωριάτες και έλεγα «*Δώσε μας μέλι, δώσε μας τυρί!*», ξέρω, γω, κι έβγαζα το χιλιάρικο να κρατήσει!

(ΕΑ) Πάλι με το χιλιάρικο...!**1:2:43:00 Πώς οι χωρικοί κράτησαν όλα τα εφόδια που τους εμπιστεύτηκαν οι αντάρτες**

(ΑΔ) Πού να βρω το χιλιάρικο, να χαλάσουμε χιλιάρικο; Λέω «*Πάρε μια απόδειξη ότι σου χρωστάω!*» [Γελάει] Και τους δίναμε απόδειξη! Ναι. Λοιπόν...ε, γινόντουσαν κι αυτά, τι να κάναμε; Και... φύγαμε μετά απ' τα Καλάβρυτα, φορτώσαμε τα ζώα, κινήθηκε στρατός κι απ' τα Μαζείκα, από κάτω, κι από δω, κι απ' την Πάτρα... Είχαμε, εμείς είχαμε στείλει παντού αντάρτες. Από έναν λόχο, παντού. Για να τους καθυστερήσουνε. Και μεις με τα φορτώματα πήγαμε στο Πλανητέρο. Εκεί ήταν το στέκι μας, δεν ερχόσανε εύκολα. Πήγαμε εκεί... κι αυτό. [Παύση] α ζώα όλα τη νύχτα, περπατάγαμε... μαζεύαμε τους Πλανητεριώτες, ναι. Τους λέει ο Μανώλης «*Θα πάρετε από ένα φορτίο, από δύο, από τρία, όσα μπορεί ο καθένας και θα τα κρύψετε! Και θα μας τα δώσετε όταν θα 'ρθούμε. Και θα πάρετε τα μισά απ' αυτά που θα κρύψετε, θα κρατήσετε για πάρτη σας τα μισά!*» Και εκεί ήτανε και ρούχα, ήτανε και τροφίματα... Ε, οι χωριάτες άλλο που δεν θέλαν, τα πήρανε. Τα κρύψαν', ξέρω 'γω... μετά εμείς φύγαμε προς το Χελμό, απάνω. Δεν είχαμε πια ζώα, βάρος, μαζί μας. Ε, ήρθε ο στρατός, στο Πλανητέρο, δεν... Φύγανε οι αντάρτες για το αυτό... Λοιπόν... και τι κάνανε τώρα, αυτοί οι Πλανητεριώτες; Τι είναι οι χωριάτες! Ήρθε ο Μανώλης, κατέβηκε μετά από μερικές μέρες, κι έφυγε, ησύχασε από το στρατό, και λέει «*Φέρτε τα πράγματα και θα κρατήσετε τα μισά!*» Λοιπόν... φέραν τα πράγματα... [Γελάει]... ούτε τα μισά δεν φέρανε απ' αυτά που κρύψανε! Δεν έφεραν. «*Εγώ ένα φορτίο πήρα!*» λέει ο ένας, μισό ο άλλος, ναι, τέλος πάντων! Δεν μπορούσε να κάνει και τίποτα ο Μανώλης, τι να τους κάνει με το ζόρι! Πήραν τα μισά αυτοί, τα μισά τα πήραν οι αντάρτες, φύγανε! Εγώ τώρα ήμουνα πολιτοφύλακας! Πολιτοφύλακας και στο Πλανητέρο μέσα! Λοιπόν...

1:20:32 Τα υφάσματα από τα αλεξίπτωτα τα έκαναν πουκάμισα. Το μαντίλι που φανέρωσε την κλεψιά. Τα πιτσιρίκια που ανακάλυψαν τα κρυμμένα εφόδια στις αποθήκες των χωρικών

(ΑΔ) Πάω σε μια μοδίστρα. Από αλεξίπτωτα που πέφταν, τα υφάσματα τα παίρναμε ή απ' αυτά που πήραμε από τα [ακατάληπτα] και φτιάχνανε πουκάμισα, κυρίως, που δεν είχανε οι αντάρτες πουκάμισα. Λοιπόν... πάω σε μια μοδίστρα να ράψει. Βλέπω είχε ένα μαντίλι μεταξωτό στο λαιμό της. Λέω «*Πού το βρήκες αυτό;*» της λέω. «*Α! Μου το έδωσε ο τάδε!*» μου λέει. Απ' αυτούς που 'χανε πάρε..., ναι, ...τα ρούχα και τα 'κρυψε. Ναι. Πάω στο σπίτι «*Τα 'δωσες τα πράγματα...*» του λέω «*...όλα;*» Λέει «*Τα 'δωσα...*» «*Όλα, όλα, όλα, όλα; Δεν σου 'μεινε τίποτα; Μήπως ξέχασες να δώσεις τίποτα;*» «*'Οχι!*» λέει «*Όλα! Ξέρω γω...*» λέει [παράσιτα] «*Το μαντίλι*» του λέω «*...το ύφασμα, το κομμάτι που έδωσες στην τάδε πού το βρήκες;*» «*Α! Αυτό η γυναίκα μου το είχε πάρει...*» λέει «*... και δεν το 'δωσα, δεν το παρέδωσα...*» λέει . Τέλος πάντων! [Ακατάληπτα. Παράσιτα] Ψιλιάστηκα τώρα εγώ. Εγώ, τα πιτσιρίκια τώρα, επειδή ήμουν και γω παιδί, τρελαινόσαντε να τους βάλω δουλειές να κάνουνε. Ναι. Ερχόντουσαν εδώ κοντά μου. Τα 'στελνα στα χωριά να πάρουν τα σημειώματα, λοιπόν... Τους λέω, τους μαζεύω καμιά δεκαριά «*Ψάχνετε*

σ' όλα τα καλύβια τι έχουνε κρύψει! Κι ό,τι βρείτε...» Άλλο που δεν θέλαν τα πιτσιρίκια να κάνουν τον καμπόσο, [ακατάληπτα, παράσιτα] ...βγάλαν, βγάλαν, βγάλαν! «Τι έγινε βρε παιδιά;» [Γελάει] «Ποια παραδώσατε;» Ναι. Παίρνω τον Μανώλη, έτσι κι έτσι. [ακατάληπτα-παράσιτα] Λοιπόν. Όχι ρε. Λοιπόν... με το που φεύγει λέω «Έτσι κι έτσι...» «Πάρτ' τους όλους να μου τους φέρεις όλους επάνω!» λέει. «Ποιούς να στείλω επάνω;» του λέω. «Το μισό χωριό είναι...» «Άσε... θα 'ρθω κάτω εγώ!» Κάτω, τους βγάζει έναν λόγο! «Μα δεν ντρεπόσατε, εμείς σκοτωθήκαμε, παιδιά δικά σας, στα Καλάβρυτα, για να πάρουμε αυτά, και τα κρατήσατε; Σας είπα να πάρετε τα μισά! Δεν είσατε ευχαριστημένοι με τα μισά; Και κρατήσατε και από τα μισά;» [ακατάληπτα-παράσιτα]

(ΕΑ) Ο Σταθάκης κατάλαβα ότι ήταν άνθρωπος του λόγου.

[ακατάληπτα-παράσιτα]

(ΑΔ) Είχε έρθει μια κοπέλα αντάρτισσα. Και πήγε να την μάθει να χειρίζεται το όπλο. [ακατάληπτα-παράσιτα] Έριξε. Από πάνω ήταν αντάρτες, όμως. Και σκοτώνεται ένας αντάρτης. [ακατάληπτα-παράσιτα] Ε, και μένα δεν μ' άρεσε. Του λέω «Ρε Μανώλη, τον καθαίρεσες από συναγωνιστή, το άλλο παιδάκι που το 'στειλε η μάνα του να πολεμήσει και σκοτώθηκε, επιτρεπόταν διμηρήτης να 'χει το όπλο, να βάζει κι από πάνω να ξέρει ότι είναι αντάρτες;» Ναι. «Τι να κάνουμε, ρε συναγωνιστή...» λέει «... να σκοτώσουμε κι άλλον έναν;» λέει. «Ε, να σκοτώσουμε.» Τέλος πάντων! Δεν ήταν του αίματος. [ακατάληπτα-παράσιτα]

1:50:10 Είχανε πολλές γυναίκες. Είχαν διαταγή να τις φροντίζουν.

(ΕΑ) Είχατε γυναίκες;

(ΑΔ) Πολλές γυναίκες. Είχαμε πολλές γυναίκες. [ακατάληπτα-παράσιτα] Έ κάναμε και 'μεις αβαρίες. Ήταν διαταγή, τις κοπέλες όταν ήταν άρρωστες, [ακατάληπτα-παράσιτα] ... και να τους βρίσκουμε πανιά, ξέρω γω, αυτά, είχανε την φροντίδα [ακατάληπτα-παράσιτα] Με 'στειλε, τους άλλους συναδέλφους της ΕΣΟ, τη σειρά μου, κατεβαίνανε για να βγάλουν φωτογραφίες, απολυόσαντε, και μένα με 'στειλε στη Μακρόνησο ο Ποντικάκης. Αυτός που ήταν στο Α2. Πολύ καθίκι! Κι επειδή ο λοχαγός μου δεν υπόγραφε, πρέπει να υπογράψει κι ο λοχαγός, για να στείλει, ο λοχαγός μου, επειδή τον είχα χρόνια στο λόχο που ήμουν, δεν υπόγραφε για να με στείλει. Μετατέθηκε ο λοχαγός μου, και ο άλλος ο καινούργιος λοχαγός πήγε, υπόγαψε κατ' ευθείαν και με στέλνει με τον Καβάγια, έναν άλλον απ' τη Νέα Ιωνία, ένα παιδί, μας έστειλε στη Μακρόνησο! Κι έκατσα τρεις μήνες στη Μακρόνησο, δεν μου 'στειλαν τα χαρτιά.

(ΕΑ) Να τα πούμε όμως αυτά την άλλη φορά!

(ΑΔ) Ναι.

Διακόπτεται η αφήγηση λόγω κόπωσης του κου Δερβένη και ακολουθεί συζήτηση σχετικά με μελλοντική συνάντηση.

Σημειώσεις Σ.Χριστουλάκη

- (1) σουκάρι : γλυκό, αγαπημένο
 (2) (το) μπάσι : Μεγάλο ντιβάνι με μαξιλάρια
 (3) μπανιότα : καρβέλι ψωμί

=====

Συμπληρωματική απομαγνητοφώνηση 2 VIDEO

ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΕΡΒΕΝΗΣ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ Ο.Π.Ι.ΔΗ.Χ.

(Απομαγνητοφώνηση από Σταυρούλα Χριστουλάκη 13/12/2020)

Συνεντεύκτρια : Ελένη Ανυφαντάκη (ΕΑ), Κώστας Ευθυμίου (ΚΕ)

Αφηγητής : Ανδρέας Δερβένης (ΑΔ)

1° VIDEO «Ο αποκεφαλισμός»

(ΑΔ) Πράγματι την άλλη μέρα, εμείς ήμασταν κρυμμένοι εκεί, υπήρχε στρατός, ψάξαν εκεί, τους είπε αυτός ότι έχουμε τραυματία, αλλά ήταν και το αίμα, αυτό τώρα, είδαν το αίμα, τον βρήκαν! Ναι. Τον βρήκανε, ήταν απ' την Τρίπολη ο στρατός είχε έρθει. Και του κόψαν το κεφάλι και του το περπατάγαν στην Τρίπολη. Τότε συνηθίζανε, βάζαν σε ξύλο το κεφάλι και το γυρίζαν» στην Τρίπολη. Αυτά μας τα 'πε [ακατάληπτα] «*Τον βρήκαν...*» λέει «... *και του κόψαν το κεφάλι και το πάνε στην Τρίπολη!*»

2° VIDEO «Ερωτας»

(ΑΣ) Κι αυτές κανονικά, δεν είχαν καμία ελάφρυνση, ας πούμε, επειδή ήταν γυναίκες!

(ΕΑ) Δεν ήταν σε άλλα καθήκοντα...

(ΑΔ) Όχι! Τίποτα!

(ΕΑ) Ασυρματήστριες, ξέρω 'γω...

(ΑΔ) Όχι, όχι! Ασύρματοι! Έναν ασύρματο είχαμε κι έπρεπε να τον έχει αυτός που ήξερε! Ε, βέβαια! Αλλά κι αυτές μπαίνουν σε ομάδα. Και με το όπλο τους, με τις σκοπιές, με τα..., ναι. Απλούστατα συνήθως βάζαμε έναν άντρα-μια γυναίκα. Ναι, όταν ήταν για σκοπιά τη νύχτα, ξέρω 'γω.

(ΕΑ) Δεν μου λέτε τα ανταρτάκια ήταν νέα παιδιά. Έτσι; '

(ΑΔ) Όλα παιδιά!

(ΕΑ) Όλα παιδιά!]

(ΑΔ) Συνήθως!

(ΕΑ) Ε, ο έρωτας δεν υπήρχε ο έρωτας;

(ΑΔ) Κοίτα, δεν υπήρχε ο έρωτας, με την έννοια «έρωτας» γιατί είχες ν' αντιμετωπίσεις τα τρεξίματα, την κούραση, τη νηστεία, την πείνα... ναι.

(ΕΑ) Δεν είχες διάθεση ή είχες άλλες προτεραιότητες;

(ΑΔ) Δεν μπορούσες... Κατ' αρχήν απαγορευόταν, βέβαια.

(ΕΑ) Εντάξει, ας τ' αφήσουμε αυτό!

(ΑΔ) Όχι, θέλω να πω απαγορευόταν. Ναι. Οπωσδήποτε σ' αυτό την προσπερνάω, την απαγόρευση. Ναι. Λοιπόν... Εγώ είχα μια περίπτωση που ήτανε μια γνωστή από το χωριό, εγώ την είχα πάρει απάνω, την είχα επιστρατεύσει, αλλά εκεί δεν είχαμε..., είχαμε μια σχετική επαφή πιο καλή... Ναι, και τότε εγώ ήμουν ομαδάρχης. Ε! την έβγαζα καλές ώρες σκοπιά, ξέρω 'γω, ... [Γελάει] ... να τα λέμε αυτά, βέβαια, όπως παντού και τώρα! Λέμε «Ε, γιατί έκανες το παιδί και γιατί έβαλες...» ε, ποιον θα βάλεις! Πρώτα... Ε, τέλος πάντων... Ήτανε, αυτό τ' άφηνες λιγάκι έξω. Αλλά δεν έπεται ότι ήτανε εκατό τα εκατό! Υπήρχαν και κουτσουκέλες!

(ΕΑ) Κουτσουκέλες; Δηλαδή; Που κάναν σχέσεις!

(ΑΣ) «Κουτσουκέλες» λέμε που κάνεις κάτι που απαγορεύεται! Και το κάνεις εσύ. Ναι, αυτό το λέμε «κουτσουκέλα». [Γελάει] 'Άσε, μην ψάχνεις να βρεις! Αυτή είναι χωριάτικη λέξη.

(ΚΕ) Τη λέξη την ξέρω... «κουτσουκέλα» τι εννοείτε!]

(ΑΔ) Αυτό! Κουτσουκέλα

(ΚΕ) Το ξέρω! Κουτσουκέλα επί της ουσίας, ποια ήτανε! Τα φτιάχνατε με αντάρτισσα, ας πούμε. Μετά τι γινότανε; Σας κάναν κριτική;

(ΑΔ) Τίποτα! Δεν έβγαζες εύκολα στη φόρα.

(ΚΕ) Α! Στα κρυφά!

(ΑΔ) Ή στο χωριό μπορούσες κάπου, ξέρω 'γω, να πιάσεις κάποια επαφή με κάποια γυναίκα, οπωσδήποτε, αλλά όλα πολύ κρυφά. Γιατί μόλις τα μαθαίνανε, ή σ' αλλάζανε, σε στέλνανε σ' άλλο συγκρότημα, κατάλαβες; Οπότε να μην έχεις επαφή.